

Socio-Demographic Attitude towards Emerging Forms of Family in Iran

Yaghoob Foroutan*

Associate Professor, Department of Social Sciences, University of Mazandaran, Babolsar, Iran
y.foroutan@umz.ac.ir

Introduction

According to the second demographic transition theory, the contemporary societies are facing an increasing range of emerging forms of family, which is the central focus of the present study. One of the main characteristics of the past centuries so-called 'Golden Age' was the importance of family and the stability of marital union. On the contrary, contemporary societies are witnessing substantial challenges in family ties and marital union. Some of these family challenges are the increasing proportion of unmarried individuals, growing age of marriage, substantial fall in birth and fertility rate, the increasing trends of divorce, childlessness, one-child family, single-parent family, and cohabitation. In particular, this article presents research-based evidence to explore patterns and determinants associated with attitudes toward emerging forms of family identified by childlessness, one-child family, single-parent family, and cohabitation.

Material & Methods

This analysis is based on a survey conducted in rural and urban areas of Ahvaz, Babolsar, Bojnord, Esfarayen, GonbadKavos, Kamyaran, Khoramabad, Mahmoudabad, Hamadan, and Saghez. The survey includes 4267 males and females aged 15 years old and over. The main independent variable of this analysis is the emerging forms of family, which is measured and identified by childlessness, one-child family, single-parent family, and cohabitation. In addition, the dependents variables of this study are classified in three major categories. The first category of independent variables refers to demographic factors: age, gender (males, females), place of residence (rural and urban areas), marital status, and level of education. The second category of independent variables is related to gender attitude. It is measured in this analysis by the attitude of individuals towards the male-breadwinner model and women's employment outside the home. The last category of independent variables includes religiosity. It is measured in this analysis in three ways: individuals' self-assessment about their religiosity, their attitudes towards women's dress codes or hijab, and attitude towards women's right to decide about dress codes or hijab.

Discussion of Results & Conclusion

On the basis of the preliminary results of this analysis, the following general patterns can be highlighted. First, childlessness is substantially unacceptable as only 2 percent of people hold positive attitude toward this emerging form of family. Second, about one-tenth of people are positive towards one-child family. Third, a

relatively greater proportion of people hold positive attitudes towards both single-parent family and cohabitation since around 20 per cent of people are positive towards each of these two emerging forms of family. Moreover, these general patterns are significantly affected by three groups of determinants. It includes determinants related to gender attitudes, religiosity, and basic demographic determinants such as age, place of residence, marital status, and education. For example, the unmarrieds are more likely than the marrieds to hold a positive attitude towards the emerging forms of family. It is even more visible and stronger among the divorced ones, as compared with both singles and the marrieds. The divorced individuals are twice as likely as both singles and the marrieds to hold a positive attitude towards the emerging forms of family. This applies to the all emerging forms of family considered in this study: one-child family, single-parent family, and cohabitation. Another example relates to the effect of educational level: the higher the level of education, the greater the proportion of positive attitude towards the all emerging forms of family including one-child family, single-parent family, and cohabitation. Another demographic determinant in this analysis is age composition which plays a significant role in the attitude towards emerging forms of family: while the older age cohorts are more conservative and largely hold negative attitude towards the all emerging forms of family, the opposite exists among the younger age cohorts. For instance, the proportion of positive attitude towards cohabitation amongst the youger cohort aged 15-24 years old is more than 5 times greater than the corresponding

* Corresponding author: +989111195671

proportion amongst the older cohort aged 50 years and above. This also reflects an overwhelming generational gap with regards to the social perception towards the emerging forms of family.

In conclusion, the results of this study can be mainly summerized and explained by the traditiaonalism-modernization model, suggesting that the positive attitudes towards emerging forms of family are substantially associated with modern and liberal beliefs: the stronger the later, the higher the former.

Keywords: Second Demographic Transition, Emerging Forms of Family, Childlessness, One-child Family, Single-parent Family, Cohabitation, Iran.

References:

- Abbasi-shavazi, M. Hosseini, M. & Mcdonald, P. (2002) "Women's Attitude Towards Fertility Using Qualitative Methods." *Social Sciences Journal*, 10: 169-203 [in Persian].
- Aghajanian, A. & Moghadas, A. (1998) "Correlates and Consequences of Divorce in an Iranian City", *Journal of Divorce and Remarriage*, 28 (3-4): 53-71.
- Azad Armaki, T. Adli, B. & Habibi, J. (2012) "Cohabitation, the Occurance of New Forms of Family in Iran." *Cultural Society Study*, 3(1): 43-77 [in Persian].
- Bumpass, L. (1990) "What's Happening to the Family?: Interaction Between Demographic and Institutional Change." *Demography*, 27: 483-498.
- Clarkberg, M. & Egmond, P. (1995) "Attitudes, Values and Entrance Intocohabitational Versus Marital Unions." *Social Forces*, 74 (2): 609-634.
- Coleman, D. (1996) *Europe's population in the 1990s*. Oxford, UK: Oxford University Press.
- Eisazadeh, S. (2009) "Economic Analysis of Divorce: the Association Between Unemployment and Divorce in Iran." *Strategic Studies on Women*, 12: 50-69 [in Persian].
- Foroutan, Y. (2019) "Formation of Gender Identity in the Islamic Republic of Iran: Does Educational Institution Matter?" *Journal of Beliefs & Values: Studies in Religion & Education*, 39 (2):1-18.
- Foroutan, Y. (2015) "Identity Consequences of Demographic Changes and Family Institutions in Iran." *Identity Letter*, 2 (15): 31-38[in Persian].
- Foroutan, Y. (2014) "Social Change and Demographic Response in Iran (1956-2006)." *British Journal of Middle Eastern Studies*, 41 (2): 219-229.
- Foroutan, Y. (2013) "The Challenges of Contemporary Family and Modernism with Emphasis on Divorce in the Process of Demographic Transition." *Social Problems of Iran*, 4 (2): 105-122 [in Persian].
- Foroutan, Y. (2012) "Gender Representation in School-Textbooks in Iran: The Place of Languages." *Current Sociology*, 50 (6): 786-879.
- Foroutan, Y. (2008) "Women's Employment, Religion and Multiculturalism: Socio-Demographic Emphasis." *Journal of Population Research*, 25 (1): 163-190.
- Foroutan, Y. (2000) "Demographic Considerations in Iran's Public Culture." *Population Quarterly*, 8 (31-32): 46-69[in Persian].
- Foroutan, Y. & Mirzaee, S. (2016) "Attitude Towards Divorce and Its Determinants in Iran." *Population Studies*, 1 (2): 193-225. [in Persian].
- Frejka, T. & Westoff, C. (2007) "Religion, Religiousness and Fertility in the US and in Europe." *European Journal of Population*, 24 (1): 5-31.
- Giddense, A. (1994) *Sociology*. Translated by: Sabori, M. Tehran: Nei Press [in Persian].
- Goldstein, J. R. (1999) "The Leveling of Divorce in the United States." *Demography*, 36: 409-414.
- Good, W. J. (1963) *World revolution and family patterns*. New York: Free Press.
- Gorwich, J. (1979) *Dialectics and sociology*. Translated by Habibi, H. Tehran: Enteshar Press [in Persian].
- Habibpor Gatabi, K. & Ghafari, G. (2011) "Causes of Increase in Girls' Age at Marriage." *Women in Development and Politics*, 9(1): 7-34 [in Persian].
- Hakim, C. (2000) *Work-lifestyle choices in the 21st century: Preference theory*. Oxford, UK: Oxford University Press.
- Inglehart, R. (1977) *The Silent Revolution: Changing values and political styles among Western publics*. Princeton: Princeton University Press.
- Karimian, N. & Zareai, A. (2016) "Qualitative study on the Life Status of Cohabiting Women." *Women and Society*, 7: 39-67 [in Persian].
- Karimian, N. Yaseri, M. & Ghasemi, P. (2015) "Cohabiting Relations in Iran: A Qualitative Study on It Causes and Motives." *Clinical Psychology Studies*, 21: 178-197[in Persian].
- Khalejabadi Farahani, F. & Saraei, H. (2016) "Study on Causing Situations of Intention for One-Child Behavior In Tehran." *Strategic Studies on Women*, 71: 29-58 [in Persian].
- Khayat Gheyasi, P. Hamed, T. & Katebi, F. (2009) "Social Causes of Tendency Towards Divorce Among Women Attending Family Court in Shiraz." *Woman and Society*, 1: 77-103. [in Persian]
- Laplanate, B. (2015) "Childbearing within Marriage and Consensual Union in Latin America, 1980-

- 2010." *Population and Development Review*, 41 (1): 85-108
- Lesthaeghe, R. (1995) "The Second demographic transition in Western countries: An interpretation." In: *Gender and Family change in industrialized countries*, Oxford: Clarendon Press. 241-268.
- Mahmoudian, H. Torabi, Y. & Khalili, R. (2009) "Determinants of Low Fertility in Kordestan province: the Case of Saghez." *Journal of Iran's Population Association*, 4 (8): 85-122[in Persian].
- Manning, W. D. (2014) "Cohabitation Expectations among Young Adults in the United States: Do They Match Behavior?" *Population Research Policy Review*, 33 (2): 287-305.
- McLanahan, S. & Casper, L. (1995) "Growing diversity and inequality in the American family." In: *State of the union: America in the 1990s*, New York: Russell Sage.1-49.
- Mirzaee, M. (2005) *Population and development with emphasis on Iran*. Tehran: Institute for population studies of Asia and Pacific Press [in Persian].
- Moltafet, H. & Ahmadi, H. (2008) "Factors Affecting on Couples' Attitude Towards Divorce: The Case of Darab County." *Journal of Iran's Population Association*, 3 (5): 152-168. [in Persian].
- Myers, D. G. (2000) *The American paradox: spiritual hunger in an age of plenty*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Oppenheim Mason, K. & Jensen, A. (1995) *Gender and Family change in industrialized countries*. Oxford: Clarendon Press.
- Razavi Zadeh, N. Ghafarian, A. & Akhlaghi, A. (2015) "Determinants of Desire for Low Child and Postponement of Childbearing: The Case of Women in Mashhad." *Culture Strategy*, 8 (31): 73-98. [in Persian].
- Rowland, D. T. (2007) "Historical Trends in Childlessness." *Journal of Family Issues*, 28: 1311-1337.
- Saraei, H. (2008) "The Second Demographic Transition, with Some Reference to Iran." *Journal of Population Association of Iran*, 3 (6): 118-140 [in Persian].
- Shakerian, A. (2009) "Pshchological Analysis of Normal and Single-Parent Families." *Journal of Mental Health Principals*, 11 (44): 312-321.[in Persian].
- Statistical Center of Iran. (2011) *Housing and Population Censuses of Iran: 1956-2006* [in Persian].
- United Nations. (2011) *World Population Prospects: The 2010 Revision, Population Division of the Department of Economic and Social Affairs of the United Nations Secretariat*.
- United Nations. (2008) 'World Marriage Data 2008', New York: United Nations Population Division.
- Van de Kaa, K. (1987) "Europe's Second Demographic Transition." *Population Bulletin*, 42 (1): 1-57.
- Waite, L. J. (1995) "Does Marriage Matter?" *Demography*, 32: 483-507.

نگرش جمعیت‌شناختی و اجتماعی به شکل‌های نوظهور خانواده در ایران

یعقوب فروتن، دانشیار، گروه علوم/اجتماعی، دانشگاه مازندران، ایران*

y.foroutan@umz.ac.ir

چکیده

مطابق نظریه گذار جمعیت‌شناختی دوم، در جوامع معاصر طیف فزاینده‌ای از شکل‌های نوظهور خانواده مشاهده می‌شود. موضوع محوری این پژوهش، مطالعه این شکل‌های نوظهور در قالب مؤلفه‌های چهارگانه مشتمل بر خانواده بی‌فرزندی، خانواده تک‌فرزندی، خانواده تک‌والدی و زندگی مشترک بدون ازدواج است. تلاش شده است شواهد پژوهشی سبب شناخت بهتر برخی از مهم‌ترین الگوها و تعیین‌کننده‌های مرتبط با چگونگی نگرش نسبت به این مؤلفه‌های چهارگانه شوند. مباحث این مقاله بر تجزیه و تحلیل‌های یک بررسی پیمایشی مبتنی‌اند و جمعیت نمونه آن را در کل تعداد ۴۲۶۷ نفر مردان و زنان ۱۵ساله و بالاتر ساکن در نقاط شهری و روستایی شهرستان‌های منتخب ایران تشکیل داده‌اند. تجزیه و تحلیل‌های اولیه نشان‌دهنده چهار الگوی کلی است؛ اول اینکه، میزان نگرش مثبت به الگوی خانواده بی‌فرزندی بسیار اندک (کمتر از ۲ درصد) است. دوم اینکه، حدود یک‌دهم جمعیت مطالعه‌شده به الگوی خانواده تک‌فرزندی نگرش مثبت دارند. الگوهای سوم و چهارم نیز به خانواده تک‌والدی و زندگی مشترک بدون ازدواج یا زوج‌زیستی مربوط‌اند و حدود یک‌پنجم جمعیت مطالعه‌شده نسبت به این شکل‌های نوظهور خانواده نگرش مثبت دارند. در عین حال، این الگوهای کلی به‌طور معناداری از سه دسته عوامل تعیین‌کننده شامل متغیرها و تعیین‌کننده‌های جمعیت‌شناختی پایه (مانند محل سکونت، وضعیت تأهل، سن و سطح تحصیلات)، متغیرهای مرتبط با مؤلفه‌های دین و دینداری و متغیرهای معطوف به نگرش جنسیتی تأثیر می‌گیرند. مطابق نتایج تحلیل‌های چندمتغیره، متغیرهای مستقل پژوهش مشتمل بر جنسیت، محل سکونت، گروه سنی، تحصیلات و وضعیت تأهل ۱۶/۵ درصد از تغییرات نگرش به خانواده تک‌والدی، ۱۷/۵ درصد از تغییرات نگرش به تک‌فرزندی و ۱۹ درصد از تغییرات نگرش به زوج‌زیستی را تبیین می‌کنند. در مجموع، یافته‌های این پژوهش در چارچوب الگوی دوگانه سنت‌گرایی - نوگرایی جمع‌بندی و تبیین می‌شوند؛ یعنی هرچه جنبه نگرش سنتی ضعیف‌تر و بر قوت نگرش مدرن و غیرسنتی افزوده شود، میزان نگرش مثبت به شکل‌های نوظهور خانواده تشدید می‌شود.

واژه‌های کلیدی: گذار جمعیت‌شناختی دوم، شکل‌های نوظهور خانواده، خانواده بی‌فرزندی، خانواده تک‌فرزندی، خانواده تک‌والدی، زوج‌زیستی، ایران

* نویسنده مسئول: ۰۹۱۱۱۹۵۶۷۱

مقدمه و بیان مسئله

به‌طور کلی، موضوع اصلی پژوهش حاضر به شکل‌های نوظهور خانواده معطوف است که از جدی‌ترین جلوه‌های تغییرات خانواده در جوامع معاصر و از مهم‌ترین ویژگی‌های جمعیت‌شناسی جدید محسوب می‌شود؛ در واقع، تحولات و چالش‌های خانواده در جوامع معاصر چنان وسیع و عمیق است که از دوره معاصر به‌منزله دوره افول عصر طلایی یاد می‌شود؛ زیرا اهمیت نهاد خانواده و ضرورت استحکام آن از مهم‌ترین ویژگی‌های دوران پیشین بود که در دوره معاصر رو به افول نهاده است (Rowland, 2007: 222). برخی از مهم‌ترین شکل‌های نوظهور خانواده معاصر شامل مواردی همچون افزایش نسبت مجرد از جمله مجرد قطعی، افزایش سن ازدواج، کاهش بی‌سابقه سطح باروری و فرزندآوری، افزایش خیره‌کننده میزان طلاق، الگوهای خانواده تک‌فرزندی، خانواده تک‌والدی، خانواده بی‌فرزندی، زندگی مشترک بدون ازدواج یا زوج‌زیستی می‌شود. از برجسته‌ترین صاحب‌نظران کلاسیک در حوزه مطالعه خانواده، ویلیام گود^۱ (1963)، معتقد است به‌طور خلاصه باید ریشه اصلی این تغییرات بنیادین در وضعیت خانواده معاصر را در مظاهر نوگرایی (صنعتی‌شدن، شهرنشینی و شکل‌های دیگر نوگرایی مانند سیستم‌های پیشرفته ارتباطات و حمل و نقل) جستجو کرد که در ادامه به تفصیل بررسی می‌شوند.

آنتونی گیدنز (۱۳۷۳) نیز در تبیین ریشه‌های اصلی تحولات خانواده و بروز شکل‌های نوظهور خانواده، به نقش تغییرات اجتماعی گسترده جوامع معاصر اشاره می‌کند. تأثیرات این تغییرات اجتماعی و تحولات بنیادین در نظام ارزش‌های جامعه در بخش مبانی نظری پژوهش بررسی می‌شوند. اگرچه قدمت تاریخی این تحولات و تغییرات در جوامع صنعتی بیشتر و طولانی‌تر است، با توجه به پیشرفت و گسترش فناوری‌های مدرن ارتباطی و رسانه‌ای، دامنه این تحولات و تغییرات در ساختار خانواده و نظام ارزشی در جوامع در حال توسعه نیز به‌طور فزاینده‌ای در حال گسترش است. در جامعه ما نیز این تغییرات اجتماعی و تحولات

ارزشی مشاهده شده‌اند که پیامدهای عمیق و وسیع بر تحولات خانواده و پیدایش و گسترش شکل‌های نوظهور خانواده دارند. در این چارچوب، اهمیت و ضرورت دارد با انجام پژوهش‌های علمی ابعاد چندگانه این مسئله عام از زوایای متعدد مطالعه و بررسی شوند.

برای تبیین بهتر و روشن‌تر مسئله پژوهش و اهمیت و ضرورت انجام این قبیل مطالعات، می‌توان به تمثیل زیبا و ساده اما پرمعنایی استناد کرد که جمعیت‌شناس و اقتصاددان برجسته معاصر، آلفرد سووی (کسی که اصطلاح جهان سوم را برای اولین بار وضع و ارائه کرد)، مطرح کرده است: «درست است که گرفتن گاو از شاخ‌هایش خطرناک است؛ لیکن فراموش کردن اینکه گاو شاخ دارد، از آن هم خطرناک‌تر است». او سپس نتیجه می‌گیرد که «شناخت و بررسی مشکلات بهترین وسیله فائق آمدن بر آنهاست» (سووی، ۱۳۵۷: ۱۵۸). ما هم می‌توانیم از همین منظر در زمینه شکل‌های نوظهور خانواده سود ببریم؛ بدین معنا که ضرورت دارد با انجام پژوهش‌های علمی، ابعاد چندگانه شکل‌های نوظهور خانواده از زوایای متعدد مطالعه شوند. ضمن آنکه، در اساس موضوعاتی همچون شکل‌های نوظهور خانواده به‌ویژه زندگی مشترک بدون ازدواج یا زوج‌زیستی در برخی جوامع از جمله جامعه ما، به‌سبب ملاحظات فرهنگی - اجتماعی و محدودیت‌های قانونی، حساسیت ویژه‌ای هم در سطح فردی و خانواده هم در سطح کل جامعه دارد و بر همین اساس، انجام پژوهش‌ها و مطالعات علمی درباره آنها، اهمیت و ضرورت به‌مراتب بیشتری دارد. همچنین باید به ویژگی‌های جمعیت‌شناختی کشورمان نیز توجه شود که ساختار سنی آن به‌ویژه حجم عظیم جمعیت جوانان با میانه سنی حدود ۳۰ سال سبب می‌شود پتانسیل‌ها و زمینه‌های لازم برای بروز شکل‌های نوظهور خانواده فراهم شوند. بدین ترتیب، این قبیل ویژگی‌های جمعیت‌شناختی و ملاحظات فرهنگی - اجتماعی مرتبط با شکل‌های نوظهور خانواده، ضرورت و اهمیت مطالعات و پژوهش‌ها را در جوامعی همچون جامعه ما دوچندان می‌کند؛ زیرا یافته‌های علمی و شواهد پژوهشی آنها نقشی بسیار مفید و مؤثری در شناخت و بازنمایی هرچه بیشتر

¹ Good

پدیده‌هایی همچون خانواده‌های تک‌فرزندی و بی‌فرزندی نیز شده است. بدین معنا که نسبت فزاینده‌ای از مردان و زنان به‌طور ارادی و داوطلبانه صاحب هیچ فرزند نمی‌شوند. نتایج پژوهشی جامع با عنوان «روندهای تاریخی بی‌فرزندی» (Rowland, 2007) نشان دادند در بسیاری از جوامع صنعتی، میزان بی‌فرزندی بین زنان متولدشده بعد از سال ۱۹۴۵، به‌طور چشمگیری افزایش یافته است.

مطابق پیش‌بینی‌های جمعیتی حکیم^۲ (2000) و رولاند^۳ (2007)، حدود یک‌پنجم جمعیت زنان در جوامع صنعتی بی‌فرزند باقی خواهند ماند. از دیگر شکل‌های نوظهور خانواده معاصر به‌ویژه در جوامع صنعتی، پدیده زوج‌زیستی یا زندگی مشترک بدون ازدواج است. مطابق نتایج پژوهش وایت^۴ (1995)، اگرچه زندگی مشترک بدون ازدواج یا زوج‌زیستی در کشورهای صنعتی همچنان روند فزاینده‌ای را طی می‌کند، وضعیت این کشورها از این نظر لزوماً یکسان نیست؛ بلکه باید آنها را به سه گروه تقسیم کرد: گروه اول شامل کشورهای دانمارک، فنلاند، سوئد و فرانسه می‌شود که حدود یک‌سوم افراد ۲۹-۲۵ ساله آنها زندگی مشترک بدون ازدواج یا زوج‌زیستی دارند؛ در حالی که این نسبت در گروه دوم شامل کشورهای هلند، بلژیک، آلمان، انگلستان و اتریش حدود یک‌دهم و در گروه سوم شامل کشورهای اروپای شرقی و ایرلند حدود ۳ درصد است. بررسی پژوهش‌های پیشین نشان می‌دهد تغییرات اجتماعی در جوامع صنعتی معاصر سبب شد تحولات عمیقی نیز در سطح فردی پدید آید؛ به‌طوری که نگرش‌ها و ارزش‌های معطوف به مسئولیت‌پذیری نسبت به دیگران رفته‌رفته اهمیت و اعتبار خود را از دست دادند و در عوض آن دسته از ارزش‌ها و نگرش‌ها اهمیت یافتند که به منافع و کامیابی‌های فردی معطوف‌اند. برای مثال، نتایج پژوهش کلارکبرگ و همکاران^۵ (1995) نشان دادند پدیده زوج‌زیستی در دو گروه از افراد بیشتر متداول است: گروه اول، مردانی که حاضر نیستند نقش نان‌آوری خانواده را بر

و بهتر ابعاد چندگانه شکل‌های نوظهور خانواده ایفا می‌کنند. در همین چارچوب، اهداف اصلی پژوهش حاضر نیز به پاسخگویی به پرسش‌های کلیدی زیر معطوف است: به‌طور کلی، نگرش نسبت به شکل‌های نوظهور خانواده در ایران معاصر چگونه است؟ مهم‌ترین عناصر تعیین‌کننده چگونگی نگرش نسبت به شکل‌های نوظهور خانواده کدام‌اند؟ به‌طور مشخص، متغیرهای جمعیت‌شناختی پایه مانند سن، جنس، محل سکونت، وضعیت تأهل و تحصیلات چه نقش و تأثیری بر نگرش به شکل‌های نوظهور خانواده دارند؟ نگرش به شکل‌های نوظهور خانواده تا چه حد تابعی از مؤلفه‌های دینداری و نگرش‌های جنسیتی است؟ بر همین اساس، پژوهش حاضر در صدد است در حد توان شواهد پژوهشی برای پاسخ به پرسش‌های کلیدی را ارائه کند.

بررسی ادبیات و پیشینه پژوهش

در مجموع، بررسی ادبیات پژوهش نشان می‌دهد طیف بسیار گسترده و فزاینده مطالعات و پژوهش‌ها جنبه‌های متعدد تحولات مرتبط با خانواده جدید را بررسی کرده‌اند. با وجود این، همچنان که در بخش روش‌شناسی پژوهش نیز اشاره شده است، در پژوهش حاضر از مؤلفه‌های چهارگانه برای مطالعه و بررسی شکل‌های نوظهور خانواده استفاده شده و به همین سبب، بررسی ادبیات و پیشینه پژوهش به همین مؤلفه‌های چهارگانه معطوف است. مطابق نتایج مطالعات پیشین، پدایش و گسترش شکل‌های نوظهور خانواده مانند خانواده‌های تک‌فرزندی و بی‌فرزندی در اساس از تغییرات بنیادین در الگوهای باروری و فرزندآوری در بسیاری از کشورهای جهان نسبت به دهه‌های گذشته نشئت می‌گیرد. برای مثال، پژوهش‌های سازمان ملل متحد^۱ (2011) نشان می‌دهند میزان باروری در سطح جهان طی نیم قرن اخیر به حدود نصف تقلیل یافته و به‌طور متوسط، از حدود ۵ فرزند برای هر زن در اوایل دهه ۱۹۵۰ به حدود ۲ فرزند برای هر زن در اواخر دهه ۲۰۰۰ رسیده است. تغییر الگوهای فرزندآوری در دهه‌های اخیر به‌طور برجسته‌ای سبب بروز

² Hakim

³ Rowland

⁴ Waite

⁵ Clarkberg et al.

¹ United Nations

پژوهش لاپلاناتی و همکاران^۴ (2015) در کشورهای آمریکای لاتین رشد خیره‌کننده شکل‌های نوظهور خانواده به‌ویژه زندگی مشترک بدون ازدواج و خانواده تک‌والدی را نشان می‌دهند. بدین معنا که در دهه ۲۰۱۰ بیش از نیمی از زنان ۴۹-۱۵ساله در کشورهای کلمبیا، پرو، کوبا، اروگوئه و نیکاراگوئه به‌صورت زوج‌زیستی زندگی می‌کردند.

مطالعات انجام‌شده در ایران نیز نشان‌دهنده تحولات خانواده معاصر و بروز شکل‌های نوظهور خانواده‌اند. برای مثال، نتایج پژوهشی با استفاده از روش کیفی در استان یزد (عباسی‌سوازی و همکاران، ۱۳۸۱)، پژوهش‌های انجام‌شده در استان کردستان (محمودیان و همکاران، ۱۳۸۸)، در شهر مشهد (رضوی‌زاده و همکاران، ۱۳۹۴)، تهران (خلج‌آبادی‌فراهانی و سرایی، ۱۳۹۵) و همچنین تجزیه و تحلیل داده‌های سرشماری طی نیم قرن اخیر ایران (Foroutan, 2014)، همگی نشان‌دهنده تمایل فزاینده و قوی به‌سوی الگوی خانواده کم‌فرزندی و تک‌فرزندی است. مطابق نتایج پژوهش وایت (1995)، روند کلی تداوم و تغییر خانواده در ایران در راستای افزایش سن ازدواج، کاهش فرزندآوری و خانواده هسته‌ای است و با توجه به تسریع در انقلاب ارتباطی و تشدید در استفاده از وسایل ارتباطی مدرن به‌ویژه اینترنت، این تغییرات در خانواده هم تسریع می‌شود. نتایج پژوهش شاکریان (۱۳۸۸) درباره خانواده تک‌والدی نشان دادند فرزندان خانواده‌های تک‌والدی بیشتر از فرزندان خانواده‌های عادی در ترسیم‌های خود واکنش‌های عاطفی نسبت به خانواده از جمله حذف خود و اعضای بدن، حذف یکی از والدین، ترسیم والدین با فاصله و تنوع رنگ کمتر را بروز می‌دهند.

مطابق یافته‌های پژوهش آزادارمکی و همکاران (۱۳۹۱)، زوج‌زیستی در ایران را باید اساساً محصول فرایند نوگرایی ایرانی و گسترش جهانی شدن دانست. بدین معنا که به‌دنبال پیدایش و گسترش برخی تحولات اقتصادی و فرهنگی (نظام ارزشی جامعه) و تغییرات اجتماعی، زمینه‌های لازم برای بروز این شکل نوظهور خانواده در جامعه معاصر ایرانی به‌ویژه میان جوانان فراهم شده است. نتایج پژوهش کریمیان و همکاران

عهده گیرند. گروه دوم، آن دسته از زنان که بیش از هر چیز برای موفقیت‌های مادی و شغلی و کامیابی‌های شخصی خودشان ارزش قائل‌اند.

بر همین اساس، امروزه در کشورهای اروپای شمالی (که این تغییرات در نگرش‌ها و ارزش‌ها را هم در سطح جامعه هم در سطح فردی به‌طور برجسته‌تری تجربه کرده‌اند)، زوج‌زیستی کمابیش به همان اندازه ازدواج، جایگاه قانونی و منزلت اجتماعی دارد. نکته مهم‌تر، ارتباط تنگاتنگ بین زوج‌زیستی و طلاق است. زوج‌زیستی بیشتر بین افرادی رواج دارد که در اساس به طلاق به‌منزله راه‌حلی برای مشکلات زناشویی می‌اندیشند. برای مثال، نتایج پژوهش‌های بنیت و همکاران^۱ (1988)، آکسین و تورنتون^۲ (1992) و وایت (1995) نشان دادند زوج‌زیستی به‌ویژه بین کسانی بیشتر متداول است که قبلاً یک ازدواج ناموفق یا طلاق را تجربه کرده‌اند و به‌شدت معتقدند طلاق راه‌حلی برای مشکلات زناشویی است؛ در حالی که کسانی که چنین نگرش و تجربه قبل از ازدواج را ندارند، کمتر در معرض طلاق‌اند؛ بنابراین، با توجه به روند صعودی زوج‌زیستی در جوامع صنعتی، می‌توان پیش‌بینی کرد که این جوامع شاهد افزایش چشمگیرتر طلاق نیز خواهند بود. نتایج پژوهش مایننگ و همکاران^۳ (2014) نشان‌دهنده روند فزاینده این شکل‌های نوظهور خانواده یعنی خانواده تک‌والدی (به‌ویژه مادران و فرزندان خردسال) و زندگی مشترک بدون ازدواج یا زوج‌زیستی در ایالات متحده است؛ به‌طوری که در دهه ۱۹۸۰ نسبت بسیار اندکی یعنی تنها حدود ۵ درصد نوزادان را مادرانی به دنیا آورده بودند که به‌صورت زوج‌زیستی زندگی می‌کردند. این آمار در دهه ۲۰۱۰ پنج برابر شده و به ۲۵ درصد افزایش یافته است. در عین حال، بررسی پژوهش‌های پیشین نشان می‌دهد این شکل‌های نوظهور خانواده تنها به کشورهای پیشرفته جهان محدود نیست؛ بلکه در کشورهای در حال توسعه نیز به‌سرعت در حال گسترش است. برای نمونه، یافته‌های

¹ Bennet et al.

² Axinn & Thornton

³ Manning et al.

⁴ Laplanate et al.

کلاسیک در حوزه مطالعه خانواده، ویلیام گود (1963)، معتقد است به‌طور خلاصه باید ریشه اصلی تحولات بنیادین در وضعیت خانواده معاصر را در مظاهر نوگرایی یعنی صنعتی‌شدن، شهرنشینی، و شکل‌های دیگر نوگرایی مانند سیستم‌های پیشرفته ارتباطات و حمل و نقل جستجو کرد. آنتونی گیدنز (۱۳۷۳) نیز چالش‌های خانواده جدید را در چارچوب تغییرات اجتماعی گسترده جوامع معاصر تبیین می‌کند و به‌طور مشخص به دو عامل عمده یعنی استقلال اقتصادی زنان و گرایش فزاینده به ارزیابی ازدواج برحسب میزان ارضای شخصی اشاره می‌کند. در عین حال، برخی دیگر از دانشمندان معاصر مانند دیرک ون دوکا^۱ (1987) و لستاق یا لشتاگه^۲ (1995) نیز این رویکرد اجتماعی - فرهنگی را در قالب نظریه گذار دوم جمعیت‌شناختی ارائه کرده‌اند که در اساس به وضعیت و ویژگی‌های خانواده جدید در دهه‌های اخیر معطوف است و به همین سبب، از آن به‌منزله نظریه گذار خانواده نیز یاد می‌شود. مطابق این نظریه، خانواده و پیوندهای خانوادگی و زناشویی در دوره معاصر به‌ویژه در جوامع صنعتی دستخوش تحولات بنیادین شده است که بیش از هر چیز در فردگرایی ریشه دارد؛ یعنی هنجارها و نگرش‌هایی که پیش از هر چیز بر حقوق و کامیابی‌های افراد تأکید و تکیه می‌کنند؛ در حالی که در گذشته جامعه به‌طور معمول به خانواده و فرزندان معطوف بود و دگرخواهی نقش اصلی در زندگی خانوادگی ایفا می‌کرد.

گفتنی است این تغییرات بنیادین در نظام ارزش‌های جامعه معاصر را پیشتر نیز رونالد اینگلهارت (1977) در کتاب/ انقلاب خاموش همین عنوان تبیین کرده بود. در اینجا به دو نمونه از تغییرات ارزشی اشاره می‌شود که لستاق یا لشتاگه (1995) نیز در نظریه‌اش به آن استناد کرده است؛ در بررسی پیمایشی جهانی ارزش‌ها (WVS)^۳ در اواخر دهه ۱۹۶۰ در کشورهای هلند و ایالات متحده، حدود نیمی از پاسخگویان معتقد بودند «چنانچه هنوز بچه‌های خردسال در منزل هستند، طلاق والدین نباید انجام گیرد»؛ در حالی که این نسبت در بررسی پیمایشی بعدی در اوایل

(۱۳۹۴) و کریمیان و زارعی (۱۳۹۵) نیز نشان داده‌اند دلایل عمده گرایش به زوج‌زیستی یا زندگی مشترک بدون ازدواج شامل مواردی همچون آمادگی برای ازدواج و نگرانی از پیامدهای آن، مزایای اقتصادی، نیازهای عاطفی و جنسی، نگرانی از پیامدهای طلاق، کم‌رنگ‌شدن نقش نظارتی و حمایتی خانواده، آزمون سازگاری و ازدواج آزمایشی می‌شود که چالش‌هایی همچون بی‌وفایی زناشویی و افزایش طلاق را نیز به دنبال دارد. بدین ترتیب در جمع‌بندی پژوهش‌های پیشین می‌توان گفت شکل‌های نوظهور خانواده به‌طور فزاینده‌ای در جوامع معاصر در حال گسترش‌اند. اگرچه قدمت تاریخی شکل‌های نوظهور خانواده در کشورهای صنعتی جهان به مراتب بیشتر و طولانی‌تر است، بررسی پژوهش‌های پیشین نشان داده است در جوامع در حال توسعه جهان از جمله جامعه ما نیز این شکل‌های نوظهور خانواده به‌سرعت در حال گسترش‌اند. نکته به‌مراتب مهم‌تر این است که برعکس وضعیت غالب در جوامع پیشرفته صنعتی، برخی شکل‌های نوظهور خانواده در بسیاری از جوامع در حال توسعه از جمله جامعه ما همچنان از ملاحظات فرهنگی و اجتماعی تأثیر می‌گیرد. در این جوامع این امکان وجود دارد که برخلاف وجود زمینه بالقوه برای بروز برخی شکل‌های نوظهور خانواده، این ملاحظات فرهنگی - اجتماعی مانع وقوع و بروز آنها یا سبب تعلل در وقوع و بروز آنها شوند که با بهره‌گیری از ادبیات عامیانه غنی ایران می‌توان از آن با عنوان «آتش زیر خاکستر» یاد کرد. به همین دلیل، انجام طیف وسیع‌تر و بیشتری از مطالعات در این قبیل جوامع از جمله جامعه ما ضرورت دارد تا این زمینه‌های بالقوه برای بروز برخی شکل‌های نوظهور خانواده را بررسی و شناسایی کنند. پژوهش حاضر نیز تلاش می‌کند در حد خود برای تکمیل این ضرورت و خلأ پژوهشی نقش ایفا کند.

چارچوب نظری پژوهش

به‌طور کلی، طیف وسیع و متنوع نظریات در چارچوب تبیین تحولات خانواده معاصر از سوی دانشمندان و صاحب‌نظران برجسته مطرح شده است. از برجسته‌ترین نظریه‌پردازان

^۱ Van de Kaa

^۲ Lesthaeghe

^۳ World Value Survey (WVS)

افزایش می‌یابد.

- نگرش نسبت به شکل‌های نوظهور خانواده از متغیر سن تأثیر می‌گیرد؛ بدین معنا که بیشترین و بالاترین میزان نگرش مثبت نسبت به الگوهای خانواده تک‌فرزندی، خانواده تک‌والدی و زندگی مشترک بدون ازدواج یا زوج‌زیستی میان نوجوانان و جوانان مشاهده می‌شود؛ اما به موازات افزایش سن، این میزان نگرش مثبت روند نزولی طی می‌کند.

- متغیر سطح دینداری رابطه معنی‌داری با چگونگی نگرش نسبت به شکل‌های نوظهور خانواده دارد؛ بدین معنا که کمترین و پایین‌ترین میزان نگرش مثبت نسبت به الگوهای خانواده تک‌فرزندی، خانواده تک‌والدی و زندگی مشترک بدون ازدواج یا زوج‌زیستی میان افراد دارای سطوح بالاتر و قوی‌تر دینداری مشاهده می‌شود؛ اما به موازات کاهش سطح دینداری، این میزان نگرش مثبت سیر تصاعدی طی می‌کند.

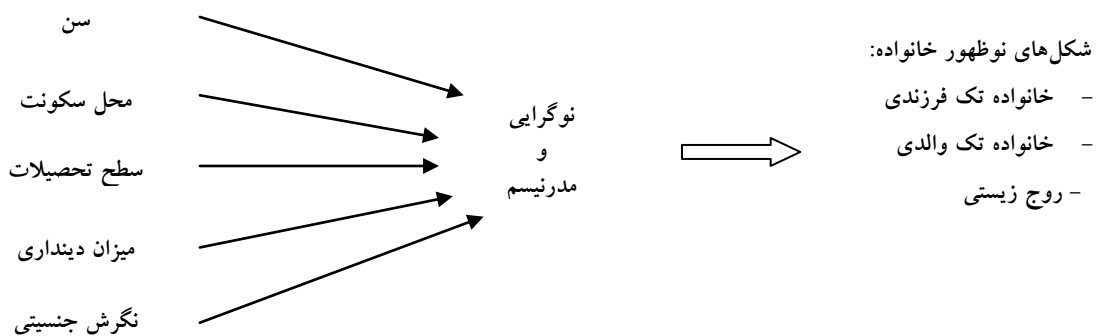
- متغیر نگرش به نقش‌های جنسیتی تأثیرات تعیین‌کننده و معنی‌داری بر چگونگی نگرش نسبت به شکل‌های نوظهور خانواده دارد؛ بدین معنا که کمترین و پایین‌ترین میزان نگرش مثبت نسبت به الگوهای خانواده تک‌فرزندی، خانواده تک‌والدی و زندگی مشترک بدون ازدواج یا زوج‌زیستی میان افرادی مشاهده می‌شود که رویکرد سنتی و محافظه‌کارانه نسبت به نقش‌های جنسیتی دارند؛ در حالی که هرچه بر قوت و شدت رویکرد غیرسنتی و مدرن نسبت به نقش‌های جنسیتی افزود می‌شود، میزان نگرش مثبت نسبت به این شکل‌های نوظهور خانواده رو به افزایش می‌گذارد.

دهه ۱۹۸۰ کاهش شدیدی یافت؛ به طوری که پس از گذشت کمتر از دو دهه، تنها ۶ درصد از پاسخگویان در هلند و ۱۸ درصد در ایالات متحده بر این باور بودند که در صورت حضور بچه‌های خردسال در خانه، والدین نباید از همدیگر طلاق گیرند. بدین ترتیب، چارچوب نظری پژوهش حاضر مبتنی بر ترکیب و برآیندی از نظریات این دانشمندان است که وجه مشترک آنها تبیین تحولات بنیادین خانواده معاصر مبتنی بر رویکردی جمعیت‌شناختی (با تأکید بر نظریه گذار جمعیت‌شناختی دوم) و فرهنگی - اجتماعی یعنی در چارچوب خصوصیات همچون نوگرایی (Good, 1963)، تغییرات اجتماعی (گیلدنر، ۱۳۷۳) و فردگرایی و تغییرات بنیادین در نظام ارزش‌های جامعه (Ingelhart, 1977; Van de kaa, 1987; Lesthaeghe, 1995; Rowland, 2007) است.

الگوی نظری و فرضیه‌های پژوهش

- چگونگی نگرش نسبت به شکل‌های نوظهور خانواده تابعی از محل سکونت است؛ بدین معنا که شهرنشینان بیش از روستاییان نگرش مثبت نسبت به الگوهای خانواده تک‌فرزندی، خانواده تک‌والدی و زندگی مشترک بدون ازدواج یا زوج‌زیستی‌اند.

- متغیر سطح تحصیلات تأثیرات تعیین‌کننده و معنی‌داری بر چگونگی نگرش نسبت به شکل‌های نوظهور خانواده دارد؛ بدین معنا که هرچه بر سطح تحصیلات افزوده می‌شود، میزان نگرش مثبت نسبت به الگوهای خانواده تک‌فرزندی، خانواده تک‌والدی و زندگی مشترک بدون ازدواج یا زوج‌زیستی

نمودار ۱- الگوی نظری پژوهش: سازوکار تعیین‌کننده‌های مؤثر بر چگونگی نگرش به شکل‌های نوظهور خانواده

مبانی روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نظر روش‌شناختی بر ترکیبی از دو روش بررسی اسنادی و پژوهش پیمایشی مبتنی است. بدین ترتیب، ابتدا با استفاده از روش بررسی اسنادی و کتابخانه‌ای، مهم‌ترین مباحث مرتبط با پیشینه و ادبیات پژوهش و مبانی نظری پژوهش بررسی شدند. مباحث تجربی این مقاله نیز بر تجزیه و تحلیل‌های یک پژوهش تجربی و بررسی پیمایشی مبتنی است. با توجه به تنوع و گستردگی جغرافیایی کشور ما و متناسب با بودجه و امکانات محدود پژوهشگران، مناطق کمابیش متعدد و گوناگون انتخاب شدند که تاحدودی در بردارنده گستردگی جغرافیایی و تنوع‌های فرهنگی - اجتماعی به‌ویژه از نظر ترکیب‌های قومی و مذهبی بخش‌هایی از کشور ما هستند که می‌توان براساس آنها برخی از مهم‌ترین الگوهای مرتبط با موضوع پژوهش را فراتر از یک شهرستان و در سطحی نسبتاً گسترده‌تر بررسی کرد. بر همین اساس، جمعیت نمونه این پژوهش پیمایشی را در کل تعداد ۴۲۶۷ نفر مردان و زنان ۱۵ ساله و بالاتر ساکن در نقاط شهری و روستایی شهرستان‌های اسفراین، اهواز، بابلسر، بجنورد، خرم‌آباد، سقز، کامیاران، گنبدکاووس، محمودآباد و همدان طی سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۳۹۶ تشکیل می‌دهند. حجم نمونه با استفاده از روش کوکران ($n = \frac{Nt^2pq}{Nd^2 + t^2pq}$) تعیین و برای گزینش نمونه‌ها از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای استفاده شد. ابزار گردآوری اطلاعات و داده‌ها نیز پرسش‌نامه ساخت‌یافته بود؛ پس از گردآوری داده‌های موردنیاز با استفاده از ابزار پرسش‌نامه، از برنامه نرم‌افزار SPSS و مجموعه‌ای از آماره‌های توصیفی و آزمون‌های تحلیل استنباطی برای تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش استفاده شد که نتایج این تجزیه و تحلیل‌ها در بخش بعدی بررسی می‌شوند.

تعریف عملیاتی متغیرهای پژوهش

مهم‌ترین متغیر تابع یا وابسته در این پژوهش، چگونگی

نگرش نسبت به شکل‌های نوظهور خانواده است که مشتمل بر مؤلفه‌های چهارگانه خانواده بی‌فرزندی، خانواده تک‌فرزندی، خانواده تک‌والدی، زندگی مشترک بدون ازدواج یا زوج‌زیستی است؛ سپس نگرش پاسخگویان نسبت به هر یک از این مؤلفه‌ها در طیف چهارگانه (کاملاً موافق، موافق، مخالف، کاملاً مخالف) سنجیده شد؛ البته باید بر این نکته مهم روش‌شناختی نیز تأکید شود که اگرچه در این پژوهش چهار مؤلفه عمده شکل‌های نوظهور خانواده بررسی می‌شوند، واقعیت این است که مفهوم شکل‌های نوظهور خانواده مفهومی چندبعدی و چندمؤلفه‌ای است که شامل طیف به‌مراتب گسترده‌تر و متنوع‌تری از مؤلفه‌ها می‌شود.

علاوه بر این، متغیرهای مستقل پژوهش حاضر نیز شامل سه گروه عمده‌اند: گروه اول، متغیرهای جمعیت‌شناختی پایه مشتمل بر جنس (مردان و زنان)، محل سکونت (نقاط شهری و روستایی)، سن، وضعیت تأهل، تحصیلات (شامل بی‌سواد، ابتدایی، راهنمایی، دیپلم، کاردانی، لیسانس و بالاتر). گروه دوم، متغیرهای مرتبط با نگرش‌های جنسیتی که در این پژوهش بر پایه دو مؤلفه اصلی (یعنی چگونگی نگرش به الگوی سنتی نقش‌های جنسیتی مرد، نان‌آور خانوار و چگونگی نگرش نسبت به اشتغال زنان در کارهای خارج خانه) در طیف چهارگانه (کاملاً موافق، موافق، مخالف، کاملاً مخالف) سنجیده شده‌اند. گروه سوم، متغیرهای مرتبط با دینداری است؛ ابتدا برای اندازه‌گیری سطوح دینداری از روش متداول در برنامه بین‌المللی پیمایش اجتماعی (ISSP)^۱ و از سوی پژوهشگران برجسته معاصر مانند ژاکوب و کالتر (2013) استفاده شد که پاسخگویان ارزیابی شخصی درباره سطح دینداری‌شان را در طیفی پنج‌گانه (خیلی زیاد، زیاد، کم، خیلی کم و اصلاً) در پرسش‌نامه پژوهش اظهار کرده‌اند؛ سپس، نگرش پاسخگویان نسبت به نوع حجاب و پوشش زنان در اماکن عمومی (شامل چادر، مقنعه، روسری،

¹ International Social Survey Programme (ISSP)

موافق نبودن با این انواع پوشش) و تصمیم‌گیری زنان درباره نوع حجاب و پوشش خودشان نیز در طیف چهارگانه (کاملاً موافق، موافق، مخالف، کاملاً مخالف) سنجیده شده است.

جدول ۱- توزیع جمعیت نمونه پژوهش به تفکیک شهرستان‌های منتخب و جنس

شهرستان و محل سکونت	مرد	زن	مرد و زن
شهرستان اسفراین	۲۰۶	۱۹۴	۴۰۰
شهرستان اهواز	۲۴۴	۲۱۷	۴۶۱
شهرستان بابلسر	۲۸۶	۲۷۰	۵۵۶
شهرستان بجنورد	۲۳۵	۲۳۵	۴۷۰
شهرستان خرم‌آباد	۲۴۰	۲۴۰	۴۸۰
شهرستان سقز	۱۵۰	۱۵۰	۳۰۰
شهرستان کامیاران	۱۵۰	۱۵۰	۳۰۰
شهرستان گنبد کاووس	۱۸۹	۲۱۱	۴۰۰
شهرستان محمودآباد	۲۰۲	۱۹۸	۴۰۰
شهرستان همدان	۲۶۸	۲۳۲	۵۰۰
کل جمعیت نمونه پژوهش	۲۱۷۰	۲۰۹۷	۴۲۶۷

ویژگی‌های جمعیتی نمونه پژوهش

جمعیت نمونه پژوهش را تعداد ۴۲۶۷ نفر مردان و زنان ۱۵ساله و بالاتر ساکن در نقاط شهری و روستایی شهرستان‌های اسفراین، اهواز، بابلسر، بجنورد، خرم‌آباد، سقز، کامیاران، گنبد کاووس، محمودآباد و همدان تشکیل می‌دهند که ۵۱/۱ درصد آنها را مردان و ۴۸/۹ درصد را زنان شامل می‌شوند. از نظر محل سکونت نیز ۶۳/۸ درصد این جمعیت در نقاط شهری و بقیه آنها در نقاط روستایی ساکن‌اند. میانۀ سنی جمعیت نمونه پژوهش ۳۱/۹ سال است که با میانۀ سنی جمعیت کل کشور (حدود ۳۰ سال) تقریباً برابر و یکسان است. از نظر وضعیت تأهل نیز نزدیک به دوسوم جمعیت نمونه را افراد متأهل و نزدیک به یک‌سوم را افراد مجرد تشکیل می‌دهند و نسبت افراد بی‌همسر در اثر طلاق و در اثر فوت همسر بسیار ناچیز (به ترتیب، ۱/۶ درصد و ۲/۳ درصد) است. توزیع جمعیت نمونه برحسب سطح تحصیلات نشان می‌دهد کمتر از ۱۰ درصد بی‌سوادند و ۲۰ درصد تحصیلات ابتدایی و راهنمایی، ۴۰ درصد تحصیلات دیپلم و کاردانی و

۳۰ درصد تحصیلات کارشناسی و بالاتر دارند.

نتایج و یافته‌های پژوهش

الگوهای کلی شکل‌های نوظهور خانواده

مطابق تجزیه و تحلیل‌های اولیه می‌توان به چند نکته عمده زیر درباره الگوهای کلی شکل‌های نوظهور خانواده اشاره کرد: ۱- میزان نگرش مثبت به الگوی خانواده بی‌فرزندی (کمتر از ۲ درصد) بسیار اندک است. ضمن آنکه، این نگرش مثبت بسیار اندک هم برحسب متغیر جنس (بین مردان و زنان) و هم برحسب متغیر محل سکونت (بین روستاییان و شهرنشینان) کمابیش یکسان و مشابه است. به همین سبب، از این شکل خانواده در تجزیه و تحلیل‌های بعدی این پژوهش صرف نظر شده است. ۲- حدود یک‌دهم جمعیت مطالعه‌شده به الگوی خانواده تک‌فرزندی نگرش مثبت دارند. این الگوی خانواده چندان از متغیر جنس تأثیر نمی‌گیرد؛ زیرا مردان و زنان کمابیش به میزان یکسان و مشابه نگرش مثبت به خانواده تک‌فرزندی دارند. برعکس، متغیر محل سکونت نقش مهمی

برجسته‌ترین شکل خانواده نوظهور محسوب می‌شود؛ به طوری که بیشترین و بالاترین میزان نگرش مثبت به همین الگوی زندگی مشترک بدون ازدواج معطوف است. ضمن آنکه، در همه انواع شکل‌های نوظهور خانواده، یک تفاوت جنسیتی نیز مشاهده می‌شود. بدین معنا که میزان نگرش مثبت نسبت به شکل‌های نوظهور خانواده بین مردان بیش از زنان است. اگرچه این تفاوت جنسیتی در سه شکل نوظهور خانواده شامل خانواده‌های بی‌فرزندی و تک‌فرزندی و تک‌والدی چندان برجسته و چشمگیر نیست، در الگوی زندگی مشترک بدون ازدواج برجسته‌تر است و مردان به مراتب بیش از زنان نگرش مثبت به این شکل نوظهور خانواده دارند. نتایج تجزیه و تحلیل‌های آماری مبتنی بر ضرایب اسپیرمن (۰/۲۴۴*) و کرامرز وی (۰/۰۵۸، ۰/۰۳۸، ۰/۱۱۶، ۰/۰۷۹) نیز تأیید می‌کند رابطه آماری معنی‌داری بین چگونگی نگرش نسبت به شکل‌های نوظهور خانواده با هر یک از دو متغیر محل سکونت و جنسیت به شرح ذکر شده وجود دارد.

دارد؛ شهرنشینان تاحدودی بیش از روستاییان نگرش مثبت به الگوی خانواده تک‌فرزندی دارند که می‌توان در تبیین آن گفت این شکل نوظهور خانواده با مقتضیات زندگی شهری بیشتر انطباق دارد؛ در حالی که اقتصاد کشاورزی سنتی نقاط روستایی به نیروی کار و خانواده پرآلود نیاز دارد. ۳- نزدیک به یک‌پنجم جمعیت مطالعه‌شده نگرش مثبت به الگوی خانواده تک‌والدی دارند. اگرچه تفاوت چشمگیری بین نقاط شهری و روستایی از این نظر مشاهده نمی‌شود، مردان تاحدودی بیشتر از زنان نگرش مثبت به خانواده تک‌والدی دارند. ۴- الگوی زندگی مشترک بدون ازدواج یا زوج زیستی نیز از سوی درصد چشمگیری از افراد یعنی حدود یک‌پنجم پذیرفتنی است. مردان بیش از زنان و شهرنشینان بیش از روستاییان به این الگوی زندگی مشترک بدون ازدواج نگرش مثبت دارند. ۵- نکته پایانی مربوط به بررسی تطبیقی این الگوهای چهارگانه مربوط است؛ بدین معنا که بین شکل‌های نوظهور خانواده، الگوی زندگی مشترک بدون ازدواج

جدول ۲- نگرش مثبت نسبت به انواع چهارگانه شکل‌های نوظهور خانواده به تفکیک جنس و محل سکونت (%).

شکل‌های نوظهور خانواده	جنس		محل سکونت		
	مرد	زن	مرد و زن	نقاط شهری	نقاط روستایی
خانواده بی‌فرزندی	۱/۲	۰/۹	۱/۱	۱/۱	۱/۱
خانواده تک‌فرزندی	۱۱/۸	۱۱/۱	۱۱/۵	۱۳/۳	۸/۱
خانواده تک‌والدی	۱۷/۸	۱۴/۳	۱۶/۱	۱۵/۹	۱۶/۳
زندگی مشترک بدون ازدواج	۲۰/۲	۱۴/۳	۱۷/۳	۱۸/۵	۱۵/۰
جمع فراوانی	۲۱۷۰	۲۰۹۷	۴۲۶۷	۲۷۵۶	۱۵۱۱

مشترک بدون ازدواج وجود دارد. برای مثال، مجردان دو برابر بیش از متأهلان نگرش مثبت به الگوهای خانواده تک‌فرزندی و زندگی مشترک بدون ازدواج دارند. نکته مهم‌تر اینکه، این میزان نگرش مثبت بین افراد طلاق‌گرفته حتی به مراتب بیشتر و شدیدتر است؛ یعنی میزان نگرش مثبت به هر سه شکل خانواده نوظهور بین افراد مطلقه بیشتر از میزان آن بین مجردان و متأهلان است. برای مثال، میزان نگرش مثبت افراد مطلقه به

شکل‌های نوظهور خانواده به تفکیک متغیرهای وضعیت تأهل، تحصیلات و سن

تجزیه و تحلیل‌های این پژوهش برحسب متغیر وضعیت تأهل نشان می‌دهند میزان نگرش مثبت به شکل‌های نوظهور خانواده بین مجردان تاحدودی بیشتر از متأهلان است. این تأثیرگذاری متغیر وضعیت تأهل بر هر سه شکل نوظهور خانواده یعنی خانواده‌های تک‌والدی و تک‌فرزندی و زندگی

در نهایت حدود یک‌پنجم تحصیلکردگان دانشگاهی نگرش مثبت به هر یک از شکل‌های نوظهور خانواده اعم از خانواده‌های تک‌والدی و تک‌فرزندی و زندگی مشترک بدون ازدواج یا زوج‌زیستی دارند. این ارتباط و همبستگی آماری معنادار بین سطح تحصیلات و چگونگی نگرش نسبت به شکل‌های نوظهور خانواده بر پایه نتایج تجزیه و تحلیل‌های آماری مبتنی بر ضرایب اسپیرمن (**0.191) و کرامرز وی (۰,۰۶۲) نیز تأیید می‌شود.

یکی دیگر از متغیرهای جمعیت‌شناختی پایه که تأثیرگذاری آن بر میزان نگرش مثبت به شکل‌های نوظهور خانواده بررسی شد، متغیر سن است. به‌طور کلی، نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهند چگونگی نگرش نسبت به شکل‌های نوظهور خانواده به‌طور چشمگیری از متغیر سن تأثیر می‌گیرد. بدین معنا که بیشترین میزان نگرش مثبت به شکل‌های نوظهور خانواده به افراد واقع در سنین جوان و کم‌سن و سال مربوط است. برعکس، به‌موازات افزایش سن، میزان نگرش مثبت به شکل‌های نوظهور خانواده رو به کاهش می‌گذارد. این الگوی کلی در هر یک از سه شکل نوظهور خانواده یعنی خانواده‌های تک‌والدی، تک‌فرزندی و زندگی مشترک بدون ازدواج مشاهده می‌شود. برای مثال، حدود یک‌پنجم افراد سنین ۱۹-۱۵ ساله نگرش مثبت نسبت به خانواده‌های تک‌فرزندی و تک‌والدی دارند؛ اما این نسبت در سنین بالاتر رو به کاهش می‌گذارد و در نهایت بین بزرگسالان بالای ۵۰ سال به کمتر از یک‌دهم تنزل می‌یابد؛ به‌عبارت دقیق‌تر، میزان نگرش مثبت به این دو شکل نوظهور خانواده یعنی خانواده‌های تک‌فرزندی و تک‌والدی بین جوانان ۱۹-۱۵ ساله بیش از سه برابر میزان آن بین بزرگسالان بالای ۵۰ سال است. مهم‌تر آنکه این تأثیرگذاری متغیر سن بر الگوی زندگی مشترک بدون ازدواج به‌مراتب برجسته‌تر و قوی‌تر است. بدین معنا که بیش از یک‌چهارم جوانان ۲۴-۱۵ ساله نگرش مثبت نسبت به زندگی مشترک بدون ازدواج دارند؛ در حالی که این نسبت در سنین بالاتر روند نزولی طی می‌کند و

خانواده‌های تک‌فرزندی و تک‌والدی و زندگی مشترک بدون ازدواج دو برابر بیشتر از میزان آن بین متأهلان است. در پاسخ به این سؤال که چگونگی نگرش نسبت به شکل‌های نوظهور خانواده تا چه حد تابعی از وضعیت سواد و سطح تحصیلات است، نتایج نشان می‌دهند نوعی ارتباط قوی بین سطح تحصیلات و شکل‌های نوظهور خانواده وجود دارد. به‌طوری که کمترین میزان نگرش مثبت به شکل‌های نوظهور خانواده به بی‌سوادان و کم‌سوادان متعلق است؛ اما به‌موازات افزایش سطح تحصیلات، میزان نگرش مثبت به شکل‌های نوظهور خانواده نیز سیر صعودی طی می‌کند. این الگوی کلی در هر سه شکل نوظهور خانواده یعنی خانواده‌های تک‌والدی و تک‌فرزندی و زندگی مشترک بدون ازدواج صدق می‌کند. برای مثال، کمتر از یک‌دهم بی‌سوادان نگرش مثبت نسبت به خانواده تک‌والدی دارند؛ اما همزمان با بالارفتن سطح تحصیلات، این نسبت نیز رو به افزایش می‌گذارد؛ به‌طوری که در نهایت بین تحصیلکردگان دانشگاهی این نسبت دو برابر می‌شود و به دوپنجم افزایش می‌یابد. مثال دیگر در این زمینه به خانواده تک‌فرزندی مربوط است: نسبت تحصیلکردگان دانشگاهی دارای نگرش مثبت نسبت به این شکل نوظهور خانواده، بیش از چهار برابر نسبت آن بین کم‌سوادان و بی‌سوادان است. همچنین، این تأثیرات چشمگیر سطح تحصیلات در الگوی زندگی مشترک بدون ازدواج مشاهده می‌شود: تنها حدود ۵ درصد بی‌سوادان و کم‌سوادان نگرش مثبت به این شکل نوظهور خانواده دارند؛ درحالی که به‌موازات بالارفتن سطح تحصیلات، میزان نگرش مثبت به الگوی زندگی مشترک بدون ازدواج به‌طور فزاینده‌ای شدت می‌گیرد و در نهایت بین تحصیلکردگان دانشگاهی این میزان نگرش مثبت به بیش از ۴ برابر افزایش می‌یابد؛ بنابراین، همان‌طور که کمترین میزان نگرش مثبت به شکل‌های نوظهور خانواده بین کم‌سوادان و بی‌سوادان مشاهده می‌شود، برعکس بیشترین میزان نگرش مثبت به شکل‌های نوظهور خانواده به افراد دارای بالاترین سطح تحصیلات متعلق است؛ به‌طوری که

است. بدین ترتیب، این الگوها و یافته‌های پژوهش حاضر به روشنی تفاوت و شکاف نسلی در زمینه چگونگی نگرش نسبت به شکل‌های نوظهور خانواده را منعکس می‌کنند.

در نهایت بین بزرگسالان بالای ۵۰ سال به کمترین میزان یعنی حدود ۵ درصد تنزل می‌یابد؛ یعنی میزان نگرش مثبت به الگوی زندگی مشترک بدون ازدواج بین جوانان ۱۵-۲۴ ساله بیش از پنج برابر میزان آن بین بزرگسالان بالای ۵۰ سال

جدول ۳- نگرش مثبت نسبت به شکل‌های نوظهور خانواده به تفکیک متغیرهای منتخب

متغیرها	خانواده تک‌فرزندی	خانواده تک‌والدی	زندگی مشترک بدون ازدواج
وضعیت تأهل			
مجرد	۱۶/۴	۱۹/۱	۲۷/۰
متأهل	۹/۳	۱۴/۵	۱۲/۵
مطلقه	۲۰/۳	۳۱/۱	۲۸/۶
سطح تحصیلات			
بی‌سواد	۰/۳	۸/۶	۵/۶
ابتدایی	۳/۹	۱۱/۹	۶/۱
راهنمایی	۷/۷	۱۷/۵	۱۳/۹
دبیرستان	۱۲/۷	۱۶/۵	۱۹/۵
کاردانی	۱۲/۷	۱۹/۱	۲۰/۴
کارشناسی و بالاتر	۱۶/۲	۲۰/۳	۲۲/۴
گروه سنی			
۱۹-۱۵	۲۱/۰	۲۲/۳	۳۲/۱
۲۴-۲۰	۱۴/۱	۱۸/۳	۲۶/۴
۲۵-۲۹	۱۲/۳	۱۷/۹	۱۹/۳
۳۰-۳۴	۱۲/۸	۱۷/۱	۱۹/۱
۳۵-۳۹	۱۰/۶	۱۳/۶	۱۲/۳
۴۰-۴۴	۱۰/۰	۱۴/۰	۱۰/۱
۴۹-۴۵	۹/۵	۱۵/۶	۷/۷
۵۰-۵۴	۴/۱	۱۰/۰	۵/۹
۵۹-۵۵	۳/۳	۶/۲	۵/۷
+۶۰	۳/۸	۶/۱	۳/۸
جمع فراوانی	۴۲۶۷	۴۲۶۷	۴۲۶۷

مسئله معطوف است که آیا در اساس نگرش جنسیتی تأثیرات تعیین‌کننده‌ای بر میزان نگرش مثبت به شکل‌های نوظهور خانواده دارد یا خیر. در پاسخ به این پرسش، یافته‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهند به طور کلی میزان نگرش مثبت به شکل‌های نوظهور خانواده بین کسانی بیشتر مشاهده می‌شود که نگرش‌های سنتی و محافظه‌کارانه نسبت به نقش‌های جنسیتی دارند. برعکس، هرچه رنگ نگرش غیرسنتی و مدرن نسبت به نقش‌های جنسیتی برجسته‌تر و بیشتر می‌شود، میزان نگرش مثبت به شکل‌های نوظهور خانواده نیز رو به افزایش می‌گذارد. این الگوی کلی در هر سه

توضیحات: همچنان که در جدول ۲ نیز نشان داده شده است، میزان نگرش مثبت به الگوی خانواده بی‌فرزندی بسیار اندک است؛ به طوری که کمتر از ۲ درصد نگرش مثبت نسبت به این شکل نوظهور خانواده یعنی خانواده بی‌فرزندی دارند. به همین سبب، این شکل نوظهور خانواده در این جدول در نظر گرفته نشده است.

شکل‌های نوظهور خانواده بر حسب نگرش‌های جنسیتی و دینداری

بخش دیگری از پرسش‌های کلیدی پژوهش حاضر به این

می‌گذارد. این الگوی کلی نیز بر هر سه شکل نوظهور خانواده اعم از خانواده‌های تک‌والدی و تک‌فرزندی و زندگی مشترک بدون ازدواج صدق می‌کند. برای نمونه، بیش از یک‌پنجم کسانی که با اشتغال زنان کاملاً موافق‌اند، نگرش مثبت به زندگی مشترک بدون ازدواج دارند؛ در حالی که این نسبت بین کسانی که با اشتغال زنان کاملاً مخالف‌اند، به حدود یک‌دهم تنزل می‌یابد؛ به عبارت دقیق‌تر، میزان نگرش مثبت به این شکل نوظهور خانواده یعنی زندگی مشترک بدون ازدواج بین کسانی که با اشتغال زنان کاملاً موافق‌اند، بیش از دو برابر کسانی است که با اشتغال زنان کاملاً مخالف‌اند. نتایج تجزیه و تحلیل‌های آماری مبتنی بر ضرایب اسپیرمن (** 0.069 ، - 0.021 ، ** 0.068) نیز وجود رابطه آماری معنی‌دار بین چگونگی نگرش مثبت نسبت به شکل‌های نوظهور خانواده با مؤلفه‌های نگرش جنسیتی را تأیید می‌کند.

شکل نوظهور خانواده اعم از خانواده‌های تک‌والدی و تک‌فرزندی و زندگی مشترک بدون ازدواج وجود دارد. برای مثال، تنها حدود یک‌دهم کسانی که با الگوی سنتی مرد، نان‌آور خانوار کاملاً موافق‌اند، نگرش مثبت نسبت به خانواده تک‌فرزندی و خانواده تک‌والدی دارند؛ اما این نسبت بین کسانی که با این الگوی سنتی نقش‌های جنسیتی کاملاً مخالف‌اند، به بیش از دو برابر افزایش می‌یابد. مؤلفه دیگر برای سنجش نگرش جنسیتی در پژوهش حاضر، چگونگی نگرش نسبت به اشتغال زنان است. مطابق داده‌های این پژوهش، میزان نگرش مثبت به شکل‌های نوظهور خانواده بین کسانی بیشتر و برجسته‌تر است که نگرش مثبت آنها نسبت به اشتغال زنان نیز بیشتر و قوی‌تر است. برعکس، با ضعیف‌تر و کمرنگ‌شدن این نگرش مثبت نسبت به اشتغال زنان، میزان نگرش مثبت به شکل‌های نوظهور خانواده نیز رو به افول

جدول ۴- نگرش مثبت نسبت به شکل‌های نوظهور خانواده به تفکیک متغیرهای دینداری و نگرش جنسیتی

متغیرها	خانواده تک‌فرزندی	خانواده تک‌والدی	زندگی مشترک بدون ازدواج
نگرش به الگوی مرد نان‌آور خانوار			
کاملاً موافق	۷/۴	۱۱/۷	۱۴/۷
موافق	۱۰/۷	۱۶/۴	۱۶/۱
مخالف	۱۳/۲	۱۷/۷	۱۸/۷
کاملاً مخالف	۱۶/۶	۱۹/۳	۲۱/۲
نگرش به اشتغال زنان			
کاملاً موافق	۱۵/۸	۲۰/۴	۲۱/۹
موافق	۱۰/۷	۱۶/۳	۱۷/۶
مخالف	۹/۹	۱۵/۵	۱۴/۴
کاملاً مخالف	۷/۷	۱۴/۰	۱۲/۰
میزان دینداری			
خیلی زیاد	۵/۸	۱۴/۱	۹/۰
زیاد	۷/۳	۱۴/۳	۱۱/۱
کم	۱۴/۹	۱۷/۸	۲۳/۴
خیلی کم	۱۸/۵	۲۳/۵	۲۸/۵
اصلاً	۱۹/۶	۲۴/۴	۲۹/۴
نوع حجاب و پوشش زنان			
پوشش چادر	۵/۹	۹/۸	۷/۷
پوشش مقنعه	۱۰/۷	۱۸/۱	۱۵/۲
پوشش روسری	۱۶/۷	۲۱/۲	۲۳/۷
موافق نبودن	۲۴/۰	۲۴/۰	۵۰/۵
جمع فراوانی	۴۲۶۷	۴۲۶۷	۴۲۶۷

بر ضرایب اسپیرمن ($0/063$ - $0/103$ - $0/192$)، معنی داری آماری این رابطه‌ها بین چگونگی نگرش نسبت به شکل‌های نوظهور خانواده بامؤلفه‌های دین و دینداری تأیید می‌شود.

بررسی تطبیقی داده‌های پژوهش حاضر نکته به مراتب مهم‌تری را نیز نشان می‌دهد؛ بدین معنا که اگرچه مؤلفه‌های سه‌گانه ذکر شده (میزان دینداری، نوع حجاب و پوشش زنان در اماکن عمومی) تأثیرات تعیین‌کننده‌ای بر هر سه شکل نوظهور خانواده یعنی خانواده‌های تک‌فرزندی و تک‌والدی و زندگی مشترک بدون ازدواج دارند، شدت و قوت این تأثیرات بر زندگی مشترک بدون ازدواج به مراتب برجسته‌تر و چشمگیرتر است؛ به طوری که میزان نگرش مثبت به این شکل نوظهور خانواده یعنی زندگی مشترک بدون ازدواج بین افراد با دینداری اندک و ضعیف بیش از سه برابر افراد دارای دینداری در حد خیلی زیاد و قوی است. مثال برجسته‌تر به چگونگی نگرش نسبت به نوع حجاب زنان در اماکن عمومی مربوط است؛ یعنی هم میزان نگرش مثبت به زندگی مشترک بدون ازدواج بین معتقدان به نوع ملایم‌تر حجاب مانند روسری بیش از سه برابر میزان آن بین معتقدان به پوشیده‌ترین نوع حجاب یعنی چادر است و هم بالاترین میزان نگرش مثبت به زندگی مشترک بدون ازدواج به کسانی متعلق است که در اساس نسبت با این انواع پوشش موافق نیستند؛ به طوری که نیمی از آنان نگرش مثبت به این شکل نوظهور خانواده دارند؛ درواقع، در سرتاسر تجزیه و تحلیل‌های پژوهش حاضر، این گروه (افراد دارای نگرش موافق نبودن با این انواع پوشش) به طور کاملاً چشمگیر و بی‌سابقه‌ای بالاترین میزان نگرش مثبت به زندگی مشترک بدون ازدواج یا زوج‌زیستی را دارند. بدین معنا که نیمی از آنان نگرش مثبت نسبت به این شکل نوظهور خانواده دارند؛ به عبارت دقیق‌تر، میزان نگرش مثبت به زندگی مشترک بدون ازدواج بین افراد دارای نگرش موافق نبودن نسبت به این انواع پوشش هم بیش از شش برابر میزان آن بین معتقدان به پوشیده‌ترین نوع حجاب یعنی چادر است و هم حتی بیش از دو برابر میزان آن بین کسانی است که به نوع ملایم‌تر پوشش یعنی روسری اعتقاد دارند.

توضیحات: همچنان که در جدول ۲ نیز نشان داده شده است، میزان نگرش مثبت به الگوی خانواده بی‌فرزندی (کمتر از ۲ درصد) بسیار اندک است. به همین سبب، این شکل نوظهور خانواده در این جدول در نظر گرفته نشده است.

علاوه بر این، در پژوهش حاضر نقش مؤلفه‌های مرتبط با دین و دینداری و تأثیرات آنها بر میزان نگرش مثبت به شکل‌های نوظهور خانواده نیز بررسی شده است. در مجموع، تجزیه و تحلیل‌ها نشان می‌دهند میزان نگرش مثبت به شکل‌های نوظهور خانواده به طور چشمگیری از مؤلفه‌های دینداری تأثیر می‌گیرد؛ به طوری که کمترین میزان نگرش مثبت به شکل‌های نوظهور خانواده به کسانی متعلق است که بالاترین سطوح دینداری را دارند. برعکس، هرچه رنگ نگرش دینی کم‌رنگ‌تر و ضعیف‌تر شود، میزان نگرش مثبت به شکل‌های نوظهور خانواده روند صعودی طی می‌کند. این الگوی کلی در هر سه شکل نوظهور خانواده اعم از خانواده‌های تک‌والدی و تک‌فرزندی و زندگی مشترک بدون ازدواج مشاهده می‌شود. برای مثال، میزان نگرش مثبت به خانواده‌های تک‌فرزندی بین افراد دارای دینداری در سطح اندک و ضعیف، سه برابر بیشتر از میزان آن بین افراد دارای دینداری در سطح خیلی زیاد و قوی است. چگونگی نگرش نسبت به نوع حجاب نیز نقش مهمی در میزان نگرش مثبت به شکل‌های نوظهور خانواده ایفا می‌کند: کمترین میزان نگرش مثبت به شکل‌های نوظهور خانواده به کسانی مربوط است که معتقد به پوشیده‌ترین نوع حجاب یعنی چادرند؛ به طوری که کمتر از یک‌دهم آنان خواهان خانواده‌های تک‌فرزندی و تک‌والدی و زندگی مشترک بدون ازدواج‌اند؛ اما هرچه این نگرش‌ها به سوی انواع ملایم‌تر حجاب مانند روسری سوق می‌یابد، میزان نگرش مثبت به این شکل‌های نوظهور خانواده به بیش از دو برابر افزایش می‌یابد. بدین معنا که در حدود دویستم افراد معتقد به نوع ملایم‌تر حجاب یعنی چادر، نگرش مثبت به شکل‌های نوظهور خانواده اعم از خانواده‌های تک‌فرزندی و تک‌والدی و زندگی مشترک بدون ازدواج دارند. مطابق نتایج تجزیه و تحلیل‌های آماری مبتنی

جدول ۵- نتایج تجزیه و تحلیل‌های آماری مرتبط با تعیین‌کننده‌های نگرش به شکل‌های نوظهور خانواده

متغیرهای مستقل	خانواده تک‌والدی			زوج‌زیستی		
	Spearman ضریب همبستگی	Cramer's V (value)	Sig	Spearman ضریب همبستگی	Cramer's V (value)	Sig
جنسیت		۰/۰۵۸	۰/۰۰۶	**۰/۲۴۴	۰/۱۱۶	۰/۰۰۰
محل سکونت		۰/۰۳۸	۰/۰۴۲		۰/۰۷۹	۰/۰۰۰
گروه سنی	**۰/۱۰۹		۰/۰۰۰	**۰/۱۶۵		۰/۰۰۰
تحصیلات	**۰/۰۶۵		۰/۰۰۰	**۰/۱۹۱		۰/۰۰۰
دینداری	**۰/۰۶۳		۰/۰۰۰			۰/۰۰۰
وضعیت تأهل		۰/۰۶۲	۰/۰۰۰	**۰/۰۹۵	۰/۱۳۱	۰/۰۰۰
الگوی مرد نان‌آور خانوار	**۰/۰۶۹		۰/۰۰۰	**۰/۰۶۸		۰/۰۰۰
اشتغال زنان	-۰/۰۲۱		۰/۱۶۷			۰/۰۰۰
نوع پوشش زنان در اماکن عمومی		۰/۰۸۵	۰/۰۰۰	**۰/۱۲۷	۰/۱۹۲	۰/۰۰۰

تحلیل‌های رگرسیون چندمتغیره

در جدول ۶ یافته‌های مربوط به تجزیه و تحلیل‌های رگرسیون لوجستیک در قالب دو الگوی چندمتغیره نشان داده شده است. در الگوی اول، متغیرهای جمعیت‌شناختی شامل جنسیت، محل سکونت، گروه سنی، تحصیلات و وضعیت تأهل، متغیرهای مستقل در نظر گرفته شده‌اند. در الگوی دوم، علاوه بر متغیرهای جمعیت‌شناختی، متغیرهای اجتماعی - فرهنگی شامل دینداری، نوع پوشش زنان در اماکن عمومی، تصمیم‌گیری زنان درباره نوع پوشش خودشان و الگوی مرد نان‌آور خانوار نیز متغیر مستقل در نظر گرفته شده‌اند. به‌طور خلاصه، الگوی چندمتغیره اول مبتنی بر آزمون اوم نی بوس، برازش الگوی پذیرفتنی و در سطح خطای کوچک‌تر از ۰/۰۱ معنی‌دار است. نتایج دو آماره پزودو (ضریب تعیین کاکس و نل و ضریب تعیین نیجل کرک) نشان می‌دهند ۵ متغیر مستقل پژوهش ۱۶/۵ درصد از تغییرات نگرش به خانواده‌های تک‌والدی و تک‌فرزندی نیز در جدول ۷ نشان داده شده‌اند. مطابق این تجزیه و تحلیل‌های چندمتغیره مبتنی بر آزمون اوم نی بوس، برازش الگو پذیرفتنی و در سطح خطای کوچک‌تر از ۰/۰۱ معنی‌دار است. نتایج دو آماره پزودو (ضریب تعیین کاکس و نل و ضریب تعیین نیجل کرک) نشان می‌دهند ۵ متغیر مستقل پژوهش ۱۶/۵ درصد از تغییرات نگرش به خانواده تک‌والدی و ۱۷/۵ درصد از تغییرات نگرش به تک‌فرزندی را تبیین می‌کنند. درستی طبقه‌بندی در این الگوهای پژوهش برابر با ۶۹/۴ و ۶۸/۸ درصد است.

خطای کوچک‌تر از ۰/۰۱ معنی‌دار است. نتایج دو آماره پزودو (ضریب تعیین کاکس و نل و ضریب تعیین نیجل کرک) نشان می‌دهند ۵ متغیر مستقل پژوهش ۱۹ درصد از تغییرات نگرش به زوج‌زیستی را تبیین می‌کنند. درستی طبقه‌بندی در این الگو ۶۸/۸ درصد است. قدرت تبیین الگو با ورود متغیرهای اجتماعی - فرهنگی افزایش یافته است. نتایج تجزیه و تحلیل‌های رگرسیون چندمتغیره درباره چگونگی نگرش به خانواده‌های تک‌والدی و تک‌فرزندی نیز در جدول ۷ نشان داده شده‌اند. مطابق این تجزیه و تحلیل‌های چندمتغیره مبتنی بر آزمون اوم نی بوس، برازش الگو پذیرفتنی و در سطح خطای کوچک‌تر از ۰/۰۱ معنی‌دار است. نتایج دو آماره پزودو (ضریب تعیین کاکس و نل و ضریب تعیین نیجل کرک) نشان می‌دهند ۵ متغیر مستقل پژوهش ۱۶/۵ درصد از تغییرات نگرش به خانواده تک‌والدی و ۱۷/۵ درصد از تغییرات نگرش به تک‌فرزندی را تبیین می‌کنند. درستی طبقه‌بندی در این الگوهای پژوهش برابر با ۶۹/۴ و ۶۸/۸ درصد است.

جدول ۶ - نتایج تحلیل‌های رگرسیون لجستیک چندمتغیره تعیین‌کننده‌های مرتبط با نگرش به زوج‌زیستی

الگوی چندمتغیری ۲		الگوی چندمتغیری ۱		متغیرهای مستقل	
Sig	Exp(B)	Sig	Exp(B)		
-	-	-	-	مردان (گروه مرجع)	جنسیت
۰/۰۰۰	۰/۴۹۹**	۰/۰۰۰	۰/۶۲۱**	زنان	
-	-	-	-	شهر (گروه مرجع)	محل سکونت
۰/۰۴۲	۱/۲۲۰*	۰/۱۸۰۶	۰/۹۷۸	روستا	
-	-	-	-	۱۵-۱۹ (گروه مرجع)	گروه سنی
۰/۰۰۰	۰/۴۸۰**	۰/۰۰۰	۰/۴۷۵**	۲۰-۲۴	
۰/۰۰۰	۰/۴۵۷**	۰/۰۰۰	۰/۴۶۶**	۲۵-۲۹	
۰/۰۰۰	۰/۴۶۲**	۰/۰۰۰	۰/۴۶۵**	۳۰-۳۴	
۰/۰۰۳	۰/۵۱۹**	۰/۰۰۰	۰/۴۸۳**	۳۵-۳۹	
۰/۰۱۰	۰/۵۵۲*	۰/۰۰۳	۰/۵۳۰**	۴۰-۴۴	
۰/۰۰۰	۰/۳۶۵**	۰/۰۰۰	۰/۳۵۵**	۴۹-۴۵	
۰/۰۰۲	۰/۴۶۸**	۰/۰۰۰	۰/۴۲۶**	۵۴-۵۰	
۰/۰۰۰	۰/۳۱۸**	۰/۰۰۰	۰/۳۲۵**	۵۹-۵۵	
۰/۰۰۱	۰/۳۱۳**	۰/۰۰۰	۰/۳۰۹**	+۶۰	
-	-	-	-	بی‌سواد (گروه مرجع)	تحصیلات
۰/۵۹۳	۰/۸۷۹	۰/۹۳۸	۱/۰۱۸	ابتدایی	
۰/۰۱۶	۰/۵۵۴*	۰/۱۵۵	۰/۷۲۲	راهنمایی	
۰/۰۴۰	۰/۶۱۸*	۰/۶۹۶	۰/۹۱۸	دبیرستان	
۰/۴۲۲	۱/۲۱۶	۰/۰۱۰	۱/۷۹۴*	کاردانی	
۰/۴۲۸	۱/۲۰۹	۰/۰۰۶	۱/۸۳۷**	کارشناسی و بالاتر	
-	-	-	-	مجرد (گروه مرجع)	وضعیت تأهل
۰/۰۰۰	۰/۵۷۶**	۰/۰۰۰	۰/۵۴۵**	متاهل	
۰/۷۷۰	۰/۹۰۰	۰/۱۸۶۲	۰/۹۴۴	مطلقه	
۰/۰۳۶	۰/۴۷۷*	۰/۰۲۶	۰/۴۷۷*	فوت همسر	
-	-	-	-	خیلی زیاد (گروه مرجع)	دینداری
۰/۱۰۷	۱/۲۷۶	-	-	زیاد	
۰/۰۰۰	۱/۷۴۹**	-	-	کم	
۰/۰۱۴	۱/۶۳۹*	-	-	خیلی کم	
۰/۰۲۸	۲/۱۶۸*	-	-	اصلاً	
-	-	-	-	کاملاً موافق (گروه مرجع)	الگوی مرد نان‌آور خانوار
۰/۰۱۸	۱/۳۲۸*	-	-	موافق	
۰/۰۰	۱/۷۰۵**	-	-	مخالف	
۰/۰۳۵	۱/۳۶۷*	-	-	کاملاً مخالف	
-	-	-	-	پوشش چادر (گروه مرجع)	نوع پوشش زنان در اماکن عمومی
۰/۰۰۰	۱/۷۹۶**	-	-	پوشش مقنعه	
۰/۰۰۰	۲/۱۹۲**	-	-	پوشش روسری	
۰/۰۰۰	۴/۶۸۴**	-	-	موافق نبودن	

جدول ۷- نتایج تحلیل‌های رگرسیون لجستیک چندمتغیره تعیین‌کننده‌های مرتبط با نگرش به خانواده‌های تک‌والدی و تک‌فرزندی

خانواده تک‌فرزندی		خانواده تک‌والدی		متغیرهای مستقل
Sig	Exp(B)	Sig	Exp(B)	
-	-	-	-	مردان (گروه مرجع)
۰/۰۰۰	۰/۵۲۹**	۰/۰۰۰	۰/۵۹۹**	جنسیت زنان
-	-	-	-	شهر (گروه مرجع)
۰/۰۵۱	۱/۱۹۰*	۰/۷۹۶	۰/۹۱۴	محل سکونت روستا
-	-	-	-	۱۵-۱۹ (گروه مرجع)
۰/۰۰۰	۰/۵۰۹**	۰/۰۰۰	۰/۴۰۵**	۲۰-۲۴
۰/۰۰۰	۰/۶۰۷**	۰/۰۰۰	۰/۴۶۶**	۲۵-۲۹
۰/۰۰۰	۰/۴۹۲**	۰/۰۰۰	۰/۴۷۵**	۳۰-۳۴
۰/۰۰۳	۰/۵۲۹**	۰/۰۰۰	۰/۳۹۳**	۳۵-۳۹
۰/۰۱۰	۰/۶۰۲*	۰/۰۰۳	۰/۵۳۲**	گروه سنی ۴۰-۴۴
۰/۰۰۰	۰/۳۸۱**	۰/۰۰۰	۰/۳۷۵**	۴۵-۴۹
۰/۰۰۲	۰/۴۶۸**	۰/۰۰۰	۰/۴۰۶**	۵۰-۵۴
۰/۰۰۰	۰/۳۱۸**	۰/۰۰۰	۰/۲۲۵**	۵۵-۵۹
۰/۰۰۱	۰/۲۸۹**	۰/۰۰۰	۰/۲۹۹**	+۶۰
-	-	-	-	بی‌سواد (گروه مرجع)
۰/۵۹۳	۰/۸۷۹	۰/۹۰۸	۱/۰۱۹	ابتدایی
۰/۰۱۶	۰/۵۵۴*	۰/۱۶۵	۰/۷۰۲	راهنمایی
۰/۰۴۰	۰/۶۱۸*	۰/۶۹۶	۰/۹۲۸	دبیرستان
۰/۴۲۲	۱/۲۱۶	۰/۰۱۱	۱/۸۱۴*	کاردانی
۰/۴۲۸	۱/۲۰۹	۰/۰۰۶	۱/۸۶۷**	کارشناسی و بالاتر
-	-	-	-	مجرد (گروه مرجع)
۰/۰۰۰	۰/۵۶۶**	۰/۰۰۰	۰/۵۴۵**	متاهل
۰/۷۸۰	۰/۹۰۲	۰/۸۶۲	۰/۹۴۴	مطلقه
۰/۰۳۹	۰/۴۸۷*	۰/۰۲۶	۰/۴۷۷*	فوت همسر
-	-	-	-	خیلی زیاد (گروه مرجع)
۰/۱۰۷	۱/۲۷۶	-	-	زیاد
۰/۰۰۰	۱/۷۴۹**	-	-	کم
۰/۰۱۴	۱/۶۳۹*	-	-	خیلی کم
۰/۰۲۸	۲/۱۶۸*	-	-	اصلاً
-	-	-	-	کاملاً موافق (گروه مرجع)
۰/۰۲۹	۱/۳۱۸*	-	-	موافق
۰/۰۰	۱/۹۰۵**	-	-	مخالف
۰/۰۴۵	۱/۳۸۷*	-	-	کاملاً مخالف
-	-	-	-	پوشش چادر (گروه مرجع)
۰/۰۰۰	۱/۸۹۶**	-	-	پوشش مقنعه
۰/۰۰۰	۲/۲۹۲**	-	-	پوشش روسری
۰/۰۰۰	۴/۶۵۴**	-	-	موافق نبودن

نتیجه

در این پژوهش تلاش شد در حد امکان یافته‌های علمی و شواهد پژوهشی برای شناخت بهتر برخی از مهم‌ترین الگوها و تعیین‌کننده‌های مرتبط با چگونگی نگرش نسبت به مؤلفه‌های چهارگانه شکل‌های نوظهور خانواده مشتمل بر خانواده بی‌فرزندی، خانواده تک‌فرزندی، خانواده تک‌والدی، زندگی مشترک بدون ازدواج یا زوج‌زیستی ارائه شود. تجزیه و تحلیل‌های اولیه چهار الگوی کلی زیر را نشان می‌دهند: اول اینکه میزان نگرش مثبت به الگوی خانواده بی‌فرزندی بسیار اندک (کمتر از ۲ درصد) است. دوم اینکه حدود یک‌دهم جمعیت مطالعه‌شده به الگوی خانواده تک‌فرزندی نگرش مثبت دارند. ضمن آنکه، شهرنشینان تاحدودی بیش از روستاییان نگرش مثبت به الگوی خانواده تک‌فرزندی دارند که می‌توان آن را اینگونه تبیین کرد که این شکل نوظهور خانواده با مقتضیات زندگی شهری بیشتر انطباق دارد؛ در حالی که اقتصاد کشاورزی سنتی نقاط روستایی به نیروی کار و خانواده پرآلود نیاز دارد. الگوهای سوم و چهارم نیز به خانواده تک‌والدی و زندگی مشترک بدون ازدواج یا زوج‌زیستی مربوط است؛ به طوری که حدود یک‌پنجم جمعیت مطالعه‌شده نگرش مثبت نسبت به این شکل‌های نوظهور خانواده دارند.

علاوه بر این، تجزیه و تحلیل‌های این پژوهش نشان داده‌اند این الگوهای کلی نگرش به شکل‌های نوظهور خانواده از سه دسته متغیرها و تعیین‌کننده‌های جمعیت‌شناختی پایه مانند سن، وضعیت تأهل، محل سکونت و سطح تحصیلات؛ براساس یافته‌های پژوهش، افراد در سنین پایین‌تر بیش از بزرگسالان، مجردان بیش از متأهلان، شهرنشینان بیش از روستاییان و افراد دارای سطوح عالی تحصیلات بیش از بی‌سوادان یا کم‌سوادان، نگرش مثبت به شکل‌های نوظهور خانواده دارند. ۲- متغیرهای معطوف به نگرش جنسیتی: مطابق نتایج این پژوهش، کمترین میزان نگرش مثبت به شکل‌های نوظهور

خانواده به کسانی متعلق است که نگرش سنتی و محافظه‌کارانه نسبت به نقش‌های جنسیتی دارند و در اساس نگرش قوی‌تر و شدیدتری نسبت به الگوی سنتی نقش‌های جنسیتی موسوم به الگوی مرد، نان‌آور خانوار و محدودکردن حوزه فعالیت و مشارکت زنان به وظایف خانگی و نقش‌های جنسیتی داخل خانه دارند. برعکس، هرچه رنگ نگرش سنتی و محافظه‌کارانه نسبت به نقش‌های جنسیتی ضعیف‌تر و نگرش به الگوی سنتی مرد، نان‌آور خانوار کم‌رنگ‌تر می‌شود و جای خود را به نگرش مثبت‌تر و قوی‌تر نسبت به اشتغال زنان می‌دهد، میزان نگرش مثبت به شکل‌های نوظهور خانواده برجسته‌تر و شدیدتر می‌شود. ۳- متغیرهای مرتبط با مؤلفه‌های دین و دینداری: نتایج پژوهش نشان داده‌اند این متغیرها نقش بسیار تعیین‌کننده‌ای بر میزان نگرش مثبت به شکل‌های نوظهور خانواده دارند؛ به طوری که کمترین میزان نگرش مثبت به شکل‌های نوظهور خانواده به کسانی متعلق است که بالاترین سطوح دینداری را دارند و به پوشیده‌ترین نوع حجاب یعنی چادر معتقدند. برعکس، هرچه رنگ نگرش دینی و دینداری ضعیف‌تر می‌شود و اعتقادات به‌سوی انواع ملایم‌تر حجاب مانند روسری سوق می‌یابد، میزان نگرش مثبت به شکل‌های نوظهور خانواده نیز رو به افزایش می‌گذارد. اگرچه این تأثیرات مؤلفه‌های مرتبط با دین و دینداری بر هر سه شکل نوظهور خانواده یعنی خانواده‌های تک‌فرزندی و تک‌والدی و زندگی مشترک بدون ازدواج صدق می‌کند، شدت و قوت این تأثیرات بر زندگی مشترک بدون ازدواج یا زوج‌زیستی به مراتب برجسته‌تر و چشمگیرتر است. روشن‌ترین نمونه و مثال در این زمینه به چگونگی نگرش نسبت به انواع حجاب و پوشش زنان در اماکن عمومی اعم از چادر و مقنعه و روسری مربوط است؛ هم میزان نگرش مثبت به زندگی مشترک بدون ازدواج یا زوج‌زیستی بین معتقدان به نوع ملایم‌تر حجاب مانند روسری بیش از سه برابر میزان آن بین معتقدان به پوشیده‌ترین نوع حجاب یعنی چادر است و هم بالاترین میزان نگرش مثبت به زندگی

است که نشان داده‌اند پدیده‌هایی همچون نوگرایی گود (1963)، تغییرات اجتماعی گیدنز (۱۳۷۳)، فردگرایی و تغییرات بنیادین در نظام ارزش‌های جامعه (Inglehart, 1977; Rowland 2007) پیامدهایی را به همراه دارند که از آنها با عنوان صور نوظهور خانواده معاصر (Van de kaa, 1987; Lesthaeghe, 1995; Rowland,) (2007) یاد می‌شود.

در پایان، از منظر سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی نیز می‌توان بر کاربرد و اهمیت یافته‌های این پژوهش تأکید کرد. یافته‌ها بر این نکته مهم و راهبردی تأکید می‌کنند که تشکیل خانواده و فرزندآوری مانند قبل در فرهنگ و اقتصاد جامعه ایران ارزش و تمایل محسوب می‌شود؛ زیرا نتایج این پژوهش نشان داده‌اند الگوی بی‌فرزندگی پذیرفتنی نیست و حتی الگوی تک‌فرزندگی نیز با کمترین بخت و اقبال همراه است. در سیاست‌گذاری‌ها باید این اصل بدیهی و مهم مدنظر قرار گیرد که جامعه بی‌محابا به استقبال برنامه‌های تشکیل خانواده و افزایش فرزندآوری نمی‌رود؛ بلکه عقلانی و حسابگرانه رفتار می‌کند. عقلانیت به قول ماکس وبر از مهم‌ترین ویژگی‌های جامعه معاصر است؛ بنابراین، چنانچه برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران کلان جامعه زمینه‌های مناسب برای تحقق عملی سازوکارهای عقلانی و منطقی تشکیل خانواده مانند فرصت‌های شغلی در بازار کار را فراهم کنند، افراد جامعه نیز به‌خوبی و به‌سرعت آن را ادراک می‌کنند و در نتیجه، در چنین شرایط مناسبی، الگوهای شکل‌بندی خانواده و فرزندآوری خود را نیز به‌خوبی مدیریت می‌کنند؛ زیرا در فرهنگ و اقتصاد جامعه و خانواده ایرانی نیز تشکیل خانواده و فرزندآوری همچنان ارزش و تمایل مهم تلقی می‌شود. ضمن آنکه، باید در نظر داشت گرایش به‌سوی برخی شکل‌های نوظهور خانواده مانند زوج‌زیستی تا حدود زیادی ناشی از همین محدودیت و تنگناها در عرصه اشتغال و بازار کار است که اشتیاق و امکان تشکیل خانواده را کاهش می‌دهد و زمینه را برای گرایش به الگوهای جایگزین سهل‌الوصول مانند

مشترک بدون ازدواج در سرتاسر تجزیه و تحلیل‌های پژوهش حاضر به کسانی متعلق است که در اساس نسبت به این انواع پوشش موافق نیستند؛ به طوری که نیمی از آنان نگرش مثبت به این شکل نوظهور خانواده یعنی زندگی مشترک بدون ازدواج یا زوج‌زیستی دارند.

به‌طور خلاصه وجه مشترک این یافته‌های پژوهش حاضر اینگونه جمع‌بندی و تبیین می‌شود که چگونگی نگرش نسبت به شکل‌های نوظهور خانواده اعم از خانواده بی‌فرزندگی، خانواده تک‌فرزندگی، خانواده تک‌والدی، زندگی مشترک بدون ازدواج یا زوج‌زیستی با یک پدیده به‌مراتب جدی‌تر با عنوان پارادوکس دوگانه سنت‌گرایی - نوگرایی پیوند خورده است. آنگاه که کفه سنت‌گرایی قوت و سنگینی بیشتری داشته باشد و نگرش‌های سنتی و محافظه‌کارانه برجسته‌تر و قوی‌تر می‌شوند، نگرش مثبت به شکل‌های نوظهور خانواده رو به افول می‌گذارد. برعکس، آنگاه که بر قوت و سنگینی کفه نوگرایی افزوده می‌شود و نگرش‌های نوگرایانه و لیبرالی و غیرسنتی برجسته‌تر و قوی‌تر می‌شوند، نگرش مثبت به شکل‌های نوظهور خانواده نیز رو به افزایش می‌گذارند. نکته تأمل‌برانگیز این است که این جمع‌بندی نهایی در متغیرهای مربوط به گروه دوم و گروه سوم ذکر شده (یعنی متغیرهای نقش‌های جنسیتی و مؤلفه‌های دینداری) با وضوح بیشتری مشاهده می‌شود. همچنین در متغیرهای گروه اول یعنی متغیرهای جمعیت‌شناختی پایه نیز این الگوی نهایی کمابیش مشهود است. بدین معنا که متغیرهایی همچون سن، محل سکونت، وضعیت تأهل و سطح تحصیلات نیز عناصر تعیین‌کننده چگونگی نگرش نسبت به شکل‌های نوظهور خانواده محسوب می‌شوند و نگرش‌های نوگرایانه و لیبرالی و غیرسنتی به‌طور معمول و نه همیشه بین نوجوانان و جوانان بیش از بزرگسالان، بین مجردان بیش از متأهلان، بین شهرنشینان بیش از روستاییان و بین افراد دارای تحصیلات عالی بیش از بی‌سوادان یا کم‌سوادان برجسته و غالب است. بدین ترتیب، یافته‌های این پژوهش، شواهد تجربی و پژوهشی جدیدی در تأیید نظریه‌هایی

خلج‌آبادی‌فراهانی، ف. و سرایی، ح. (۱۳۹۵). «واکاوی شرایط زمینه‌ساز قصد و رفتار تک‌فرزندی در تهران»، *مطالعات راهبردی زنان*، ش ۷۱، ص ۲۹-۵۸.

رضوی‌زاده، ن؛ غفاریان، الف. و اخلاقی، آ. (۱۳۹۴). «زمینه‌های کم‌فرزندطلبی و تأخیر در فرزندآوری؛ مورد مطالعه: زنان مشهد»، *راهبرد فرهنگ*، د ۸، ش ۳۱، ص ۷۳-۹۸.

سووی، آ. (۱۳۵۷). *مالتوس و دو مارکس*. ترجمه: ابراهیم صدقیانی، تهران: امیرکبیر.

شاکریان، ع. (۱۳۸۸). «ترسیم خانواده جهت تحلیل روان‌شناختی در خانواده‌های عادی و تک‌والدی»، *مجله اصول بهداشت روانی*، د ۱۱، ش ۱، ص: ۳۲۱-۳۱۲.

عباسی‌شوازی، م؛ پیتر، م؛ حسینی‌چاوشی، م. و کاوه‌فیروز، ز. (۱۳۸۱). «بررسی دیدگاه زنان در مورد رفتار باروری در استان یزد با استفاده از روش‌های کیفی»، *نامه علوم اجتماعی*، د ۱۰، ش ۲۰، ص ۱۶۹-۲۰۳.

کریمیان، ن. و زارعی، الف. (۱۳۹۵). «بررسی کیفی وضعیت زندگی زنان دارای روابط هم‌خانگی با جنس مخالف»، *زن و جامعه (جامعه‌شناسی زنان)*، ش ۷، ص ۳۹-۶۷.

کریمیان، ن؛ سالاری، س. و ملک‌اری، ب. (۱۳۹۴). «رابطه هم‌خانگی در ایران: بررسی کیفی علل و انگیزه‌های گرایش به آن»، *مطالعات روان‌شناسی بالینی*، ش ۲۱، ص ۱۷۸-۱۹۷.

گورویچ، ژ. (۱۳۵۸). *دیالکتیک یا سیر جدالی و جامعه‌شناسی*، ترجمه: حسن حبیبی، تهران: انتشار.

گیدنز، آ. (۱۳۷۳). *جامعه‌شناسی*، ترجمه: منوچهر صبوری، تهران: نشر نی.

محمودیان، ح؛ محمدپور، الف. و رضایی، م. (۱۳۸۸). «زمینه‌های کم‌فرزندی در استان کردستان؛ مطالعه موردی شهر سقز»، *نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران*، د ۴، ش ۸، ص ۸۵-۱۲۲.

مرکز آمار ایران، سرشماری عمومی جمعیت و مسکن

زوج‌زیستی تقویت می‌کند. به همین سبب، با اجرای سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های مناسب در زمینه ایجاد فرصت‌های شغلی می‌توان زمینه‌های بروز برخی شکل‌های نوظهور خانواده مانند زوج‌زیستی را تقلیل داد.

نتایج این پژوهش نشان داده‌اند میزان نگرش مثبت نسبت به شکل‌های نوظهور خانواده بین نوجوانان و جوانان بیش از بزرگسالان، بین مجردان بیش از متأهلان، بین شهرنشینان بیش از روستاییان و بین افراد دارای تحصیلات عالی بیش از بی‌سوادان یا کم‌سوادان برجسته و غالب است؛ این درحالی است که جامعه ما همچنان ساختار سنی جوان (با میانه سنی نزدیک به ۳۰ سال) و روند فزاینده تحصیلات و مجرد و شهرنشینی دارد؛ بنابراین، پتانسیل‌ها و زمینه‌های لازم برای گسترش شکل‌های نوظهور خانواده فراهم است. به همین سبب، اهمیت و ضرورت سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های معطوف به خانواده مبتنی بر آموزه‌های علمی و یافته‌های پژوهشی در جامعه ما نیز به مراتب بیشتر است. در عین حال، باید این نکته مهم را نیز در نظر داشت که موضوع شکل‌های نوظهور خانواده نیز همانند سایر موضوعات جامعه، پدیده‌ای چندبعدی است و به قول ژرژ گورویچ (۱۳۵۸) باید از مثله و شرحه‌شرحه کردن موضوعات و مسائل اجتماعی پرهیز کرد و جنبه‌های گوناگون آنها را مدنظر قرار داد. بدین ترتیب، برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌گذاری‌های معطوف به خانواده باید طیف متنوع‌تر و گسترده‌تر عوامل جمعیت‌شناختی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی مرتبط با شکل‌های نوظهور خانواده را کانون اصلی توجه قرار دهند.

منابع

آزادارمکی، ت؛ شریفی‌ساعی، م؛ ایشاری، م. و طالبی، س. (۱۳۹۱). «هم‌خانگی، پیدایش شکل‌های جدید خانواده در ایران»، *جامعه‌پژوهی*، د ۳، ش ۱، ص ۴۳-۷۷.

سال‌های ۱۳۸۵-۱۳۳۵.

- Axinn, W. G. & Thornton, A. (1992) "The Relationship between Cohabitation and Divorce." *Demography*, 29: 357-374.
- Bennet, N. G. Blance, A. K. & Bloom, D. E. (1988) "Commitment and the Modern Union." *American Sociological Review*, 53: 127-138.
- Clarkberg, M. Stolzenberg, R. M. & Waite, L. J. (1995) "Attitudes, Values and Entrance Intocohabitational Versus Marital Unions." *Social Forces*, 74 (2): 609-634.
- Foroutan, Y. (2014). "Social Change and Demographic Response in Iran (1956-2006)." *British Journal of Middle Eastern Studies*, 41 (2): 219-229.
- Good, W. J. (1963). *World Revolution and Family Patterns*. New York: Free Press.
- Hakim, C. (2000) *Work-Lifestyle Choices in the 21st Century: Preference Theory*. Oxford, UK: Oxford University Press.
- Inglehart, R. (1977) *The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles among Western Publics*. Princeton: Princeton University Press.
- Jacob, K. & Kalter, F. (2013) "Intergenerational Change in Religious Salience among Immigrant Families in four European Countries." *International Migration*, 51 (3): 38-56.
- Laplanate, B. Castro-Martín, T. Cortina, C. & Martín-García, T. (2015) "Childbearing within Marriage and Consensual Union in Latin America, 1980-2010." *Population and Development Review*, 41 (1): 85-108.
- Lesthaeghe, R. (1995) *The Second Demographic Transition in Western Countries: An Interpretation, IN: Gender and Family Change in Industrialized Countries*. Oxford: Clarendon Press.
- Manning, W. D. Smock, P. J. Dorius, C. & Cooksey, E. (2014) "Cohabitation Expectations among Young Adults in the United States: Do They Match Behavior?" *Population Research Policy Review*, 33 (2): 287-305
- Rowland, D. T. (2007) "Historical Trends in Childlessness." *Journal of Family Issues*, 28: 1311-1337.
- United Nations. (2011) *World Population Prospects: The 2010 Revision*, Population Division of the Department of Economic and Social Affairs of the United Nations Secretariat.
- van de Kaa, K. (1987) "Europe's Second Demographic Transition." *Population Bulletin*, 42 (1): 1-57.
- Waite, L. J. (1995) "Does Marriage Matter?" *Demography*, 32: 483-507.